

**Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка**
Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Кафедра мов і методики їх викладання

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня: «магістр»
на тему:

**«СПІЛЬНА РОБОТА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА СІМ'Ї З
ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ»**

Виконала:
студентка VI курсу, 63 групи
Спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Бичко Ірина Михайлівна

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Михайленко Олена Вікторівна

Роботу подано до розгляду «___» _____ 2021 року.

Студентка

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Науковий керівник

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засідання кафедри *дошкільної та початкової освіти*
протокол № _____ від «___» _____ 2021 р.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри

_____ (підпис)

Ірина ТУРЧИНА

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1.....	8
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	8
1.1 Поняття екологічної культури та екологічного виховання	8
1.2 Особливості екологічного виховання старших дошкільників в закладах дошкільної освіти та в сім'ї	17
1.3 Сучасні напрямки екологічного виховання дітей.....	27
Висновки до розділу 1.....	40
РОЗДІЛ 2.....	42
ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНOSTІ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ	42
2.1. Критерії, показники та рівні сформованості екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку	42
2.2 Діагностика сформованості екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку	48
2.3 Педагогічні умови розвитку екологічної вихованості дітей старшого дошкільного віку	54
Висновки до розділу 2.....	70
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	77
ДОДАТКИ	85

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасна система освіти і виховання в Україні перебуває в процесі переходу на нову парадигму виховання, найважливішими проблемами на сьогодні є проблема життя, існування особистості в природному, біологічному, фізіологічному просторі, тобто питання розвитку, співіснування природи, біосфери, особистості та суспільства. Життя людини тісно пов'язане із природою. Природа є могутнім джерелом всебічного розвитку дитини, яка через спілкування формує її світогляд та виховує почуття. Сьогодні перед педагогами та батьками стоїть важливе завдання виховувати в дітях бережливе ставлення до довкілля, бажання охороняти природу від забруднення та повного знищення. Основи екологічної культури, ставлення особистості до світу природи закладаються в дошкільному дитинстві. Саме цей період досить важливий для розуміння себе невід'ємною часткою живої природи, своєї ролі та значущості в збереженні її цілісності.

Необхідність екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку зумовлена світовою екологічною кризою, причиною якої нераціональна та незбалансована діяльність людини у навколишньому середовищі. Адже попередження екологічної катастрофи або вихід з екологічної кризи можливі лише за умови правильного та цілеспрямованого екологічного виховання, націленого на формування в дітей дошкільного віку елементів наукового пізнання природи, моральних переконань і практичних навичок, певної орієнтації та активної життєвої позиції в галузі охорони навколишнього середовища, раціонального використання та відтворення природних ресурсів.

Екологічне виховання особистості, гармонізація її стосунків із природою є пріоритетними напрями реформування дошкільної освіти, що відображено в Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), Концепції екологічної освіти, Концепції національного виховання та в інших нормативно-правових документах. На сучасному етапі взаємозв'язок людини та

навколишнього середовища розглядається не лише як природничо-історична та біологічна, але й філософська, політична, соціальна і педагогічна проблема. Для її розв'язання необхідна координація дій усіх суміжних ланок освіти і виховання підростаючого покоління, в тому числі закладу дошкільної освіти (ЗДО) і сім'ї, адже екологічна виховна сфера дітей дошкільного віку широка і базується на таких компонентах: вплив сім'ї, де величезне значення при вихованні належить матері, виховний процес у дошкільних установах; вплив ЗМІ; багатофакторна і різнопланова сфера виховання. Знання і хороші звички, які отримані ще в дошкільному дитинстві, сформуються в чіткі переконання. Діти зі сформованими з раннього дитинства уявленнями про важливість збереження природи ніколи не будуть завдавати їй шкоди.

Теоретичні аспекти дослідження, які розкривають взаємозв'язок спільної роботи ЗДО та сім'ї з екологічного виховання старших дошкільників розкриті в низці досліджень. Зокрема вплив природи на формування особистості розкрито в роботах Я. Коменського, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського.

Всебічно розкривають сутність, структуру та педагогічні умови розвитку екологічної культури дошкільників Т. Анреєва, О. Біда, В. Дубовий, В. Крисаченко, О. Пруцакова, М. Тарасенко, Л. Юрченко.

Дослідники С. Волкова, С. Грінь, Н. Горопаха, Н. Глухова, Н. Кот, Н. Лисенко, С. Ніколаєва, З. Плохій, М. Пустовіт, Н. Рижова, Н. Яришева стверджують, що основи екологічного виховання закладаються ще в дошкільному віці.

Різні аспекти проблеми екологічної освіти та екологічного виховання досліджували такі педагоги, як А. Волкова, Н. Горопаха, О. Захлебний, Н. Лисенко, В. Маршицька, С. Ніколаєва, З. Плохій, Г. Пустовіт, Н. Пустовіт, Н. Рижова, І. Суравегіна, М. Фіцула, Н. Яришева та інші.

Таким чином, актуальність та недостатня розробленість означеної проблеми визначили тему нашого магістерського дослідження *«Спільна робота закладу дошкільної освіти та сім'ї з екологічного виховання*

старших дошкільників».

Об'єкт дослідження – екологічне виховання старших дошкільників.

Предмет дослідження – форми та методи спільної роботи закладу дошкільної освіти та сім'ї з екологічного виховання старших дошкільників.

Мета дослідження – розробити та теоретично обґрунтувати пропозиції щодо розвитку екологічної вихованості дітей старшого дошкільного віку.

Досягнення поставленої мети потребує послідовного розв'язання таких завдань:

1. Проаналізувати сутність поняття «екологічна культура» та «екологічна виховання» у педагогічному контексті та розкрити особливості екологічного виховання старших дошкільників в закладах дошкільної освіти та в сім'ї.

2. Охарактеризувати сучасні напрямки екологічного виховання дітей дошкільного віку.

3. Провести діагностику сформованості екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку (на базі ЗДО № 62 «Алеся» м. Чернігова); дослідити критерії, показники та рівні сформованості екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку.

4. Розкрити педагогічні умови розвитку екологічної вихованості дітей старшого дошкільного віку та розробити методичні рекомендації педагогам щодо екологічного виховання старших дошкільників.

Методи наукового дослідження:

теоретичні: аналіз педагогічної, соціологічної, юридичної, психологічної літератури, синтез, класифікація, порівняння та узагальнення з метою з'ясування змісту основних понять дослідження, обґрунтування сутності та особливостей спільної роботи закладу дошкільної освіти та сім'ї з екологічного виховання старших дошкільників;

емпіричні: спостереження за типовими проявами поведінки учнів в процесі екологічного виховання протягом занять та під час ігор з однолітками,

методи опитування (бесіда), психодіагностичні методики (картки) для визначення рівнів екологічного виховання старших дошкільників.

Наукова новизна полягає у тому, що: обґрунтовано педагогічні умови розвитку екологічної вихованості дітей старшого дошкільного віку; охарактеризовано критерії, показники і рівні розвитку екологічної вихованості дітей старшого дошкільного віку; дістали подальший розвиток наукові уявлення про сутність поняття «екологічна культура та «екологічне виховання» у педагогічному контексті.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що надано практичні рекомендації щодо розвитку екологічної вихованості дітей старшого дошкільного віку. Результати дослідження можуть бути використані в навчально-виховній діяльності дошкільної ланки освіти.

База дослідження: базою дослідження є заклад дошкільної освіти № 62 «Алеся» м. Чернігів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, результати магістерського дослідження представлено на V науково-практичній Міжнародній Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 22-23 квітня 2021 р.).

Публікації. За матеріалами дослідження опубліковано тези: Бичко І. Особливості екологічного виховання старших дошкільників. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти. Збірник матеріалів V науково-практичній Міжнародній Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 22-23 квітня 2021 р.).* Вінниця: ТОВ «Меркюрі-Поділля», 2021. Вип 10. С. 48-50; підготовлено та видано навчально-методичний посібник «Екологічне виховання старших дошкільників».

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (86 найменувань) та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1 Поняття екологічної культури та екологічного виховання

Сьогодні в усьому світі постала нагальна потреба змінити світоглядні світосприйняття, їх розв'язання можливе лише за умови формування принципово нового екологічного мислення особистості та виховання екологічної культури. В незалежній Україні максимально пронизані турботою про екологічне благополуччя природного довкілля для сучасних і майбутніх поколінь програми виховання та навчання дітей дошкільного віку, які стануть досягненням високого рівня екологічної культури. В педагогічній науці під екологічним вихованням науковці розуміють безперервний процес навчання, виховання та всебічного розвитку особистості, який спрямований на формування системи наукових і практичних знань та вмінь, ціннісних орієнтацій, поведінки та діяльності, які забезпечують відповідальне ставлення до навколишнього середовища та здоров'я.

В той же час постає і питання формування екологічної культури підростаючого покоління, яке є одним з найважливіших завдань сьогодення. Виховання у дошкільників відповідального ставлення до природи є дуже складним і довготривалим процесом, його результатом є оволодіння відповідними екологічними знаннями та уміннями, також розвиток уміння і бажання активно захищати, покращувати навколишнє природне середовище. Екологічна культура визначає способи і форми взаємостосунків людини із довкіллям [1, с. 9].

На думку дослідника В. Дубового, «екологічна культура складає основу гармонійного спілкування людини із природою. Спілкування із природою

передбачає розуміння її особливостей, а точніше пізнання особливостей поведінки окремих видів тваринного і рослинного світу, які постійно є в контакті із людиною» [22].

На думку дослідника Л. Курняка, «екологічна культура – це рівень сприйняття людьми природи, навколишнього світу й оцінка свого місця у світі, ставлення людини до світу». Хоча екологічна культура поки що є поняттям, яке не набуло чіткого визначення і загально визначеного значення, все ж більшість науковців виокремлюють три складові елементи, що визначають зміст цього поняття. Так на думку Л. Курняка структура екологічної культури включає: інтелектуальний, ціннісний та діяльнісний компонент (Див. табл.1.1) [41, с. 48].

Таблиця 1.1

Структура екологічної культури [41]

<i>інтелектуальний компонент</i>	відповідний рівень екологічних знань
<i>ціннісний компонент</i>	відповідний рівень екологічної свідомості
<i>діяльнісний компонент</i>	відповідний запас практичних умінь і навичок у справі охорони природи

Таким чином, поєднання трьох компонентів (діяльнісного, ціннісного й інтелектуального) визначає формування екологічної культури. Екологічна культура, «звернена до двох світів - природного довкілля і внутрішнього світу людини. Своїми цілями вона спрямована на створення бажаного устрою чи ладу в природі і на виховання високих гуманістичних смисложиттєвих цінностей та орієнтирів у людському житті».

Досліджуючи питання всезагальної мети екологічної культури дослідник В. Дубовий метою екологічної культури виховання вважає

«формування системи наукових знань, поглядів, переконань, які закладають основи відповідального ставлення до навколишнього природного середовища». На його думку свідоме засвоєння й оволодіння екологічною культурою має розпочинатися ще з дитячого садочку, одночасно з засвоєння положень загальної культури. У дітей ще не сформовані власні стійкі погляди, переконання та інтереси. Тому перед батьками та вихователями постає завдання навчити дошкільників розуміти закони природи, домогтися, щоб почуття особистої відповідальності за все живе. Свідоме і бережне відношення кожної людини до природи можливе тільки при наявності екологічної культури, широких екологічних знань, які повинні формуватися, починаючи з дошкільного дитинства [22].

Дослідниця О. Пруцакова трактує формування екологічної культури особистості як виховання в ній готовності до природоохоронної діяльності, активну екологічну позицію, власну природоохоронну поведінку [68, с. 4].

На основі аналізу підходів учених до тлумачення поняття «екологічна культура» (З. Плохій, Г. Тарасенко, Г. Скірко) нам імпонує визначення, згідно з яким, ми розуміємо її як екологічну освіченість людини, тобто сформованість у неї системи знань, умінь, навичок, поглядів, переконань та моральних почуттів, що ґрунтуються на свідомому ставленні до природи як до цінності, бережливе ставлення до неї.

Одним із шляхів формування екологічної культури на думку дослідниці Т. Андрєєвої є впровадження технології, яка містить сукупність дослідницьких, проблемних, пошукових, підходів, які є творчими за своєю суттю та спрямовані на те, щоб діти приймали активну участь у збереженні і збагаченні природи рідного краю. Тільки у такому випадку у них будуть формуватися необхідні уміння і навички та розвиватиметься відповідальне ставлення до навколишнього середовища та підвищиться культура екологічного виховання [1, с. 10].

Як вказує дослідниця В. Волкова, «необхідність екологічного

виховання зумовлена світовою екологічною кризою, причина якої криється у нераціональній та незбалансованій діяльності людини у довкіллі. Адже вихід з екологічної кризи, попередження екологічної катастрофи можливі лише за умови екологічного виховання, спрямованого на формування в дітей дошкільного віку елементів наукового пізнання природи, моральних переконань та практичних навичок, відповідної екологічної орієнтації та активної життєвої позиції в галузі охорони природи, раціонального використання та відтворення природних ресурсів» [16, с. 11].

На думку С. Грінь, пізнання об'єктивного світу неможливе без пізнання екологічних зв'язків, реально існуючих в ньому. Їх вивчення, таке важливе в наші дні. Вивчення ж існуючих зв'язків у навколишньому світі служить однією з основних ланок формування екологічної культури дошкільників і є необхідною умовою становлення відповідального ставлення до природи. К. Ушинський закликав розширити спілкування дитини з природою. У книгах Ушинського «Рідне слово » і «Дитячий світ » приділяється надзвичайно велика увага виховному впливу природи, в них він звертається до логіки природи. У підручнику «Рідне слово » діти знайомляться з комахами, дикими і домашніми тваринами, птахами, деревами, грибами і іншими представниками природи за допомогою віршів, загадок, прислів'їв, приказок, казок [20, с.412].

Основи екологічної культури, ставлення особистості до світу природи закладаються в дошкільному дитинстві. Саме цей період, на думку В. Волкової, «важливий для усвідомлення себе невід'ємною часткою живої природи, своєї ролі та значущості в збереженні її цілісності » [16, с. 12].

Це враховано в концепції і змісті Базового компонента дошкільної освіти в Україні, який орієнтує сучасних фахівців дошкільного профілю у виборі завдань та змісту роботи з дітьми дошкільного віку таким чином, щоб не стільки озброювати їх певною сумою знань, скільки відкривати перед ними «науку життя», яка сприяла б формуванню творчих особистостей із розвиненим почуттям власної гідності та відповідальності за свої вчинки.

Відповідно до вимог Базового компонента, до кінця дошкільного періоду у дитини мають бути сформовані елементи екологічного світорозуміння, основи екологічної компетентності, вихованості, позитивне емоційно-ціннісне ставлення до природи.

Спираючись на аналіз сфери «Природа» Базового компоненту, можна стверджувати, що у дитини дошкільного віку необхідно формувати реалістичні уявлення про явища природи, базові елементи природничого світогляду, усвідомлення єдності всіх природних елементів та себе як частки природи. Становлення екологічного світогляду відбувається поступово, протягом багатьох років життя й навчання людини [3].

Початок цього процесу, на думку Н. Глухової, Н. Горопахи, Н. Лисенко, З. Плохій та інших науковців діячів, припадає саме на період дошкільного дитинства, коли у процесі екологічного виховання закладаються основи світорозуміння, екологічної свідомості і практичної взаємодії з природою. Дослідники підкреслюють значущість дошкільного віку для вирішення питань екологічного виховання, оскільки саме в цей період дитина набуває першого досвіду взаємодії зі світом природи, формуються основи її ціннісних орієнтацій [16, с. 17].

Аналіз дослідженої психолого-педагогічної літератури показав, що на різних етапах розвитку дитини дошкільного віку виховання та навчання відіграють різні ролі. Так дослідниця О. Лятамбур відзначає, що «у дошкільному віці виховання є більш важливим, ніж навчання, і навчання здійснюється у процесі виховання. Істотно, що вітчизняні дослідники даної проблеми Н.Горопаха, Н.Кот, Н.Лисенко, В.Маршицька, З.Плохій стосовно дошкільників оперують поняттям «екологічне виховання». Екологічне виховання вважається вченими складовою екологічної освіти й розглядається як відносно новий напрям дошкільної педагогіки, що суттєво відрізняється від традиційного ознайомлення дітей із природою. У педагогічній науці й довідкових виданнях екологічне виховання трактується неоднозначно» [50].

На думку дослідниці В. Волкової, «екологічне виховання вважається вченими складовою частиною екологічної освіти й розглядається як порівняно новий напрям дошкільної педагогіки, що суттєво відрізняється від традиційного ознайомлення дітей із природою.

Усвідомлене володіння екологічними знаннями, способами прийняття рішень, моральними нормами, цінностями, необхідними для екологічно доцільної діяльності науковці трактують як екологічну компетентність» [16, с.12].

Екологічна компетентність має діяльнісний характер і передбачає здатність мобілізувати знання, ставлення дитини, готовність реалізувати їх у конкретній екологічній ситуації (у межах вікових можливостей). Зробивши аналіз та зіставивши відповідні показники, ми дійшли висновку, що більшість дослідників серед завдань екологічного виховання дітей дошкільного віку на перше місце ставлять формування початкових екологічних знань та уявлень. Знання дітей про природу, на думку Н. Лисенко, є дидактичною основою екологічного виховання, вони виконують у формуванні особистості інформативну, орієнтовну й оцінювальну функції [46, с. 32]. З. Плохій підкреслює, що розуміння самоцінності природи, відчуття себе її частиною формується лише з набуттям екологічних знань [59, с. 68].

Так наприклад Н. Лисенко трактує екологічне виховання як «формування в людини свідомого сприйняття довкілля, почуття особистої відповідальності за діяльність, що так чи інакше пов'язана з перетворенням навколишнього природного середовища, упевненості в необхідності дбайливого ставлення до природи, розумного використання її багатств» [44, с.119].

Вчений В. Діденко вказує, що екологічне виховання – це: «система впливу на членів суспільства для формування екологічної культури, гуманності, науково обґрунтованого ставлення до природи на основі національних й загальнолюдських цінностей [21, с.31].

Дослідниця О. Канарова вважає, що екологічне виховання це «формування в людей потреби в бережному ставленні до природи й розумному використанні її багатств, надр у своїх власних інтересах та інтересах майбутніх поколінь» [32, с.81].

Дослідник М. Фіцула вказує, що екологічне виховання «систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток екологічної культури» [82, с. 282];

Автор С. Ніколаєва, що екологічне виховання це «ознайомлення дітей із природою, в основу якого покладено екологічний підхід, за якого педагогічний процес спирається на основні ідеї та поняття екології» [51, с. 4] та ін.

Хоча за формою викладу трактування поняття «екологічне виховання» відрізняються, основним змістом екологічного виховання старших дошкільників науковці вважають два аспекти: передачу екологічних знань та їх трансформацію особистістю у ставленні до природи, що виявляється в діяльності. Н. Горопаха зазначає, що головним у змісті екологічної роботи виступає формування внутрішнього світу дитини, її ціннісних орієнтацій, в основі яких усвідомлення своєї єдності з природою, взаємозалежності з нею [18, с. 15].

Н. Лисенко вказує, що «екологічне виховання реалізується в єдності з навчанням, а в сукупності вони виливаються в єдиний процес виховання особистості» [6, с. 23].

Основні етапи процесу екологічного виховання, на думку Н. Лисенко, – засвоєння дітьми екологічних знань, перетворення їх в елементи переконань як основне ядро свідомості. Центром екологічного виховання на думку дослідниці Н. Кот повинні стати положення: людина – частина природи; міра речей – унікальність життя; узгодження потреб з екологічними вимогами; повага до всіх форм життя [40, с. 55].

Проаналізувавши всі підходи щодо визначення поняття «екологічне

виховання», погоджуємося з визначенням дослідниці Л. Живиріхіної: «екологічне виховання – це система педагогічної діяльності, спрямована на розвиток у дітей екологічної культури».

Сьогодні є очевидним, що екологічне виховання дошкільнят – це не лише подання відповідних знань, а й формування у дітей екологічної компетентності, усвідомлення екологічної цінності природного середовища у єднанні з людиною. Екологічне виховання допоможе старшим дошкільникам пізнавати світ у всій його красі, співчувати живим істотам, що страждають, навчить дошкільнят любити природу, дбайливо ставитися до оточуючого середовища, орієнтуватися в основних фактах забруднення природи, прихильно ставитися до тих, хто опікується природою. У дошкільників сформується стійкий пізнавальний інтерес, здивування та захоплення красою, чарівністю, розмаїттям навколишнього світу [27, с.69].

Екологічне виховання дошкільників формування їх екологічної культури обґрунтовано Н. Лисенко [44]. За допомогою ігор та різних типів занять, на думку вченої, доцільно сформувати у вихованців уявлення про природу і людину як її частку, бережливе ставлення до довкілля.

Істотним є судження З. Плохій стосовно того, що основи екологічної культури та екологічного виховання особистості закладаються у період дошкільного дитинства, а головною її складовою частиною виступає екологічна свідомість [60, с. 6].

Показниками елементарної екологічної культури дитини автори Базового компонента дошкільної освіти в Україні вважають доступні вікові екологічні знання, емоційне сприймання довкілля, адекватну поведінку у природі, готовність та здатність до природоохоронної діяльності.

Отже, можна стверджувати: вчені єдині в думці, що знання є обов'язковим компонентом процесу формування початків екологічної культури, а ставлення - основним його продуктом, що впливає на стабільність екологічно узгодженої поведінки дитини у природі; в екологічному вихованні

знання виступають не самоціллю, а необхідною умовою для вироблення ставлення особистості до навколишнього світу.

Р. Рославець вважає, що рівень екологічної культури особистості можна розглядати як рівень її екологічної вихованості, тим самим ототожнюючи ці два поняття [71, с.52]. Погоджуємось із твердженням Н. Пустовіт, яка розглядає екологічну вихованість як більш ширше поняття і підкреслює: «Екологічна культура синтезує в собі найкращі досягнення людської цивілізації з проблем пошуку ефективних шляхів гармонізації стосунків суспільства та природи і розглядається нами як складова частина загальної культури особистості, а отже як складова її екологічної вихованості» [70, с. 9]. Дослідниця зазначає, що екологічна культура особистості змінює поведінку людини у довкіллі, чим забезпечується стабільне формування екологічної вихованості особистості і її діяльність не порушує рівновагу у природному середовищі. Таким чином, екологічна культура впливає на поведінку дитини в природі, тому поведінка може виступати критерієм екологічної вихованості.

Екологічні уявлення, зокрема уявлення про зв'язки, залежність у природі та цілісність природи, є підґрунтям для формування у дітей ціннісного ставлення до природи та екологічно доцільної поведінки. Необхідно формувати, починаючи з дошкільного віку, усвідомлення дітьми необхідності існування кожного живого організму, розвивати ціннісне ставлення до об'єктів природи. Підґрунтям для формування у дітей ціннісного ставлення до природи, як наголошують вчені, мають стати доступні їхньому розумінню екологічні знання [70, с. 9].

Таким чином, позитивне емоційно-ціннісне ставлення розуміється нами як отримання задоволення від спілкування з природою, емоційне сприйняття природних об'єктів та явищ, бажання та потреба зберегти природне довкілля, усвідомлення цінності природи для життя людини, її самоцінності. Таке ставлення формується за умови наявності екологічних уявлень та мотивує екологічно доцільну поведінку дітей у природі.

1.2. Особливості екологічного виховання старших дошкільників в закладах дошкільної освіти та в сім'ї

Екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку є актуальною проблемою сучасності, оскільки саме в дошкільному віці закладаються основи екологічної свідомості, екологічної культури, що впливають на поведінку та діяльність людини у природі. Основи свідомості, екологічної культури, формування ставлення особистості до світу природи закладаються в дошкільному дитинстві, що підтверджує вагомість використання цього сензитивного періоду для екологічного виховання особистості [50].

На думку О. Половіної, становлення екологічного світогляду відбувається поступово протягом життя людини. Початок цього процесу припадає на період дошкільного дитинства, коли у процесі освітньої діяльності закладаються основи світорозуміння, екологічної свідомості і практичної взаємодії з природою. Знання про природу, які пропонуються дошкільникам, являють собою взаємозалежний, послідовний ланцюжок уявлень, що розкривають найбільш важливі зв'язки та закономірності світу природи.

Цілком логічно вважати екологічно спрямованою особистістю ту, яка володіє екоцентричним типом екологічної свідомості, що характеризує ставлення до природи як найвищої цінності, а до природних об'єктів – як до партнерів по взаємодії та суб'єктів спілкування [62, с.48].

Як вказують науковці І. Алексюк, В. Волкова «формування екологічних уявлень відбувається протягом усього дошкільного віку, причому діти 6-го року життя здатні зрозуміти й більш складні зв'язки між життям тварин та інших живих істот, що знаходяться в одному природному угрупованні, а також причинно-наслідкові залежності між діяльністю людини та природою». Дослідницька діяльність в такому випадку виконує такі основні пізнавальні функції, як демонстрація зв'язків, недоступних для органів чуття дитини,

проникнення в саму сутність явищ природи. Вона сприяє розвитку пізнавальної активності дітей, їх самостійності та творчості у вирішенні повсякденних завдань. У процесі експериментування пізнавальні практичні дії з об'єктами природи виконує кожна дитина й самостійно знаходить відповіді та пояснення, домагається очевидних результатів, перевіряє свої знання й можливості [15, с.103].

Як вказує Л. Іщенко, «головним завданням екологічної освіти та виховання є розробка моделі неперервного навчання та виховання, що має забезпечити формування екологічно вихованої особистості. Основою такого цілеспрямованого виховання дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку є навчання і виховання у дошкільному навчальному закладі і його продовження в школі» [30, с. 155].

На думку Л. Живиріхіної, діти повинні мати чітке уявлення про цінність природного довкілля, його надзвичайне значення для життя людини, а також знати про те, що людина впливає на довкілля, що його екологічний стан залежить від її діяльності. Дошкільники мають усвідомлювати залежність стану здоров'я та самопочуття людини від якості багатьох природних факторів: повітря, води, землі тощо. Згідно з вимогами та рекомендаціями, затвердженими Міністерством освіти та науки України, екологічне виховання дошкільнят набуває більшого обсягу та якісно нового рівня [27, с.70].

У Концепції екологічної освіти України серед завдань дошкільного виховання визначено формування основ екологічної компетентності, морально-ціннісних орієнтацій особистості, що є необхідною передумовою розуміння сутності природи, переосмислення власної поведінки в межах гуманістичних ціннісних орієнтирів щодо природи [66].

Завдання дбайливого ставлення до природи означені в Конституції України. Основний закон проголошує: «Кожен зобов'язаний не заподіювати шкоди природі». Велика увага надається цьому питанню в державних

законодавчих актах, які стосуються освіти, зокрема дошкільної її ланки [38]

Закон України «Про дошкільну освіту» (1998) одним із завдань дошкільної освіти визначає «виховання морально-естетичного ставлення до навколишнього світу, явищ живої і неживої природи» [65].

У концепції дошкільного виховання в Україні зазначено, що «природа рідного краю є основою матеріальної і духовної культури народу. Дитяче чутливе сприймання природи як живого організму, зустріч з її таємницями, прагнення досягнути їх породжує любов до природи, екологічне світобачення» [42].

Визначає зміст знань дошкільників з різних сфер людської життєдіяльності Базовий компонент дошкільної освіти в Україні, зокрема в ньому зазначені загальні підходи до формування особистості через сферу життєдіяльності в природі. «Природа є екологічне спрямування, виховання різнобічної і гармонійної особистості, орієнтованої на відтворення екологічної культури суспільства, комплексний підхід, що передбачає розвиток чуттєвої сфери, засвоєння певного кола знань та оволодіння практичними вміннями» [3].

На думку О. Половіної, зміст освітньої лінії «Дитина у природному довкіллі» Базового компонента дошкільної освіти як Державного стандарту дошкільної освіти України має на меті формування природничо-екологічної компетенції дітей дошкільного віку, складовими якої є знання й уявлення про природу, позитивне емоційно-ціннісне ставлення до її компонентів, обізнаність із правилами природокористування та їх дотримання. Тобто відповідна діяльність і поведінка у природі, а отже власне поєднання когнітивного, діяльнісного та ціннісно-мотиваційного компонентів визначають сформованість еколого-природничої компетенції дитини [62, с. 48].

Відповідно до сфери «Природа» Базового компоненту, у дитини дошкільного віку необхідно формувати реалістичні уявлення про явища

природи, базові елементи природодоцільного світогляду, усвідомлення єдності всіх природних елементів та себе як частки природи. Становлення екологічного світогляду відбувається поступово протягом багатьох років життя й навчання людини [50].

Чинні програми виховання, навчання і розвитку дітей дошкільного віку «Соняшник », «Дитина», «Дитина в дошкільні роки», «Світ дитинства», «Українське дошкілля », «Я у Світі », «Впевнений старт» визначають рівень знань, умінь, навичок, що повинні сформуватися в дітей у процесі ознайомлення їх із природою, а також втілюють результати досліджень з проблеми змісту екологічних та природничих знань (С. Ніколаєва, І. Хайдурова, Є. Терентьєва, Н. Кондратьєва, Н. Яришева та ін.). [62, с.49].

На думку А. Волкової змістом екологічного виховання дошкільників сучасні вчені вважають два аспекти: передачу екологічних знань та їх трансформацію особистістю у ставлення до природи, що виявляється в діяльності [16, с.14]. Так, Н. Горопаха стверджує, що головним у змісті екологічного виховання виступає формування внутрішнього світу дитини, її ціннісних орієнтацій, в основі яких усвідомлення своєї єдності з природою, взаємозалежності [18, с. 33].

Вчена Л. Живиріхіна вказує, що «педагогічний процес повинен бути спрямований на формування таких психологічних властивостей особистості, як потреба у спілкуванні з природою, інтерес до пізнання її законів» [27, с.71].

Сучасний дитячий заклад дошкільної освіти, на думку Т. Певіциної, є «першою сходинкою збагачення дітей знаннями про природне й соціальне оточення, знайомства із загальною, цілісною картиною світу та формування науково -обґрунтованого, морального й естетичного ставлення до нього» [58, с.90].

Аналізуючи науково -методичні праці провідних учених минулого (Л. Виготського, С. Рубінштейна та ін.), ураховуючи законодавчу базу

сучасної освіти, спираючись на сучасний погляд відомих педагогів-практиків (Г. Морочко, З. Плохій, та ін.), а також ураховуючи вікові особливості дітей та власний досвід роботи в закладі дошкільної освіти, зазначимо, що основними завданнями у формуванні екологічної культури дошкільника є :

- формування системи наукових знань про основні екологічні фактори в розвитку живої природи (світло, температура, волога), поживність ґрунту (харчування);

- формування системи ціннісних орієнтацій (взаємозв'язки й залежності людини та природи);

- спостереження за природними об'єктами та явищами;

- підвищення пізнавального інтересу дитини до природи описами об'єктів та явищ (за допомогою авторських творів, народних прислів'їв, прикмет, віршів, пісень та ін.);

- формування вмінь та навичок екологічної грамотності особистості шляхом активізації знань і практичного досвіду дітей у різних видах діяльності (гра, праця, науково -дослідницька діяльність, навчання);

- виховання бережливого ставлення до природи, уміння бачити її красу;
- знайомство із природою рідного краю.

Для вирішення поставлених завдань важливим є створення розвивального природного середовища навколо дітей для їх самостійної та спільної з дорослими діяльності [58, с. 91].

На основі аналізу наукових праць і з урахуванням діяльнісного підходу до структуризації компонентів екологічної культури дітей дошкільного віку С. Совгірою виокремлено такі: сприймання природи, рівень знань, умінь, навичок діяти в природі, інтерес до вивчення природи, природоохоронна діяльність. Основою екологічної культури є екологічна свідомість, яка складається з потреб, мотивів, емоцій, почуттів щодо поведінки в природі, розуміння естетичної цінності природи, оцінки і самооцінки дій в навколишньому середовищі.

Активність у пізнанні і прагненні бережливого ставлення до довкілля у дітей проявляється тоді, коли об'єкт чи явище викликає інтерес, вони можуть встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, якщо спостерігають за зміною об'єкту. Саме у молодшому шкільному віці з'являються бажання і можливість самому доглядати за природними об'єктами [74, с. 156].

На думку С. Лапшиної, «у підгрунття екологічної освіти необхідно закласти життєву потребу дотримуватися законів природи, розуміти й беззаперечно сприймати вимоги та обмеження, які визначаються ними в усіх сферах життєдіяльності людини, метою якої є здоровий спосіб життя, що потребує вироблення морально -етичних принципів» [42, с.111].

Найважливіше завдання вихователя – навчити дитину любити життя, природу, людей, себе, активно пізнавати світ, у який вона прийшла. Принцип оптимізму в екологічній освіті виявляється через пріоритет позитивних ідей, фактів і дій у процесі розв'язання проблем довкілля, а також через усвідомлення кожною особистістю необхідності збереження природного середовища й своєї реальної активної участі в ньому [56, с.89].

В екологічній освіті будь-які крайнощі у виборі ідеології, у змісті та стратегії навчання можуть зашкодити. Саме тут має місце принцип золотієї середини, який допомагає розвивати дитину духовно, морально й інтелектуально, не принижуючи її індивідуальності. Сучасна екологічна освіта зазнала істотних якісних змін: вже є розуміння того, що недосить володіти певним обсягом екологічних знань. Усі освітні види діяльності в дошкільному закладі мають бути екологічно -зорієнтовані й спрямовані на розвиток інтелектуальної та духовної сфери особистості. Саме це дає змогу підготувати дітей до системного, наукового сприйняття світу та наявних у ньому екологічних проблем, а також до потреби його пізнання й активних природоохоронних дій.

Саме з дошкільного віку слід залучати до спільної з дорослими екологічно доцільної діяльності. У дітей починає пробуджуватись інтерес і

любов до природи, до пізнання її через різні об'єкти та явища. Завдяки розвиткові емоційно-чуттєвої сфери конкретні об'єкти з природного оточення мають стати для дитини суб'єктами спілкування. Поступово у неї формується цілісний, емоційно-позитивний ідеальний образ довкілля як основи духовного зв'язку зі світом природи [42, с. 112].

На думку Т. Марчій-Дмитраш старший дошкільний вік найсприятливіший для екологічного виховання, формування екологічної культури особистості і свідомого ставлення до навколишнього світу. Дитина починає виділяти себе з навколишнього середовища, усвідомлює відмінність від «Я – природа» та «Я і природа », акцент зміщується на формування ставлення до самого себе і до найближчого соціального оточення. У дітей старшого дошкільного віку взаємодія і стосунки з природним і соціальним середовищем інтуїтивні. Діти не виділяють себе з об'єктів та суб'єктів навколишнього світу, вони відчують себе органічною частиною природи. Старші дошкільники відкриті до сприймання і оцінювання екологічних правил, перетворення їх у свої звички, частину свого «Я » [48, с.192].

Як вказує дослідниця Л. Живіріхіна «у кожній віковій групі реалізуються певні програмові завдання ознайомлення дітей із природою. Діти 4-х років можуть підійти до встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Біля 5 -ти років у дітей формується вища форма наочнообразного мислення. Вони можуть засвоювати узагальнені знання. Дітей учать виділяти особливості будови рослин, тварин і встановлювати їх залежність від умов проживання» [27, с.72].

На думку Т. Конюхової, «до приходу в школу в дітей повинна бути розвинута спостережливість, допитливість, любов і дбайливе ставлення до природи, здатність знаходити в ній красиве, інтерес до сільськогосподарської праці. При доборі матеріалу для знайомства з природою, потрібно враховувати принципи доступності, науковості. Наукове пізнання світу відбувається тоді, коли даються правильні уявлення й залучається чуттєвий

досвід дошкільників, аналізуються зв'язки і залежності між об'єктами і явищами. Ураховується також принцип енциклопедичності – добір матеріалу з різних галузей природознавства; краєзнавчий принцип, що передбачає вивчення природи на місцевому матеріалі; а також знайомство з об'єктами, яких немає в даній місцевості за допомогою наочних посібників» [39, с.63].

Таким чином, для формування всесторонньо розвиненої особистості і, зокрема, формування її екологічної культури, педагогам ЗДО варто як враховувати особливості розвитку дітей на різних етапах їх розвитку, так і реалізовувати у навчально-виховній роботі принцип наступності, оскільки закріплені в дошкільному дитинстві знання про природу, які складають основу екологічної культури, екологічного світорозуміння, екологічної вихованості, повинні розширюватись і ускладнюватись в школі [27, с.72].

В. Волковою доведено: «первинні екологічні уявлення, що сформувалися в дітей, є регулятором їхньої поведінки у природному довкіллі. Такі уявлення допомагають дошкільникам передбачати наслідки деяких дій. З огляду на вищесказане, можна зазначити, що заключним компонентом екологічної вихованості дітей дошкільного віку є поведінка та діяльність у природі, вміння регулювати свою діяльність у природі згідно з її законами, не порушуючи природні зв'язки, не завдаючи їй шкоди» [16, с. 14].

Спілкування дітей із живою природою дає змогу успішно вирішувати завдання екологічного виховання через засвоєння дітьми доступних їх розумінню залежностей у природі, ознайомлення з правилами природокористування тощо.

У коригуванні ставлення до природи ефективним є прийом екологічної рефлексії, який спрямовує дитину на самоаналіз власних вчинків щодо конкретного об'єкта природи. Наприклад, під час прогулянки дитина зламала квітучу гілочку яблуньки. Зібравши дітей, вихователька запитує: «Що може відчувати яблунька? Якби це було можливо, про що б вона сказала тому з вас, хто це зробив?» В іншій ситуації діти сіли до столу, забувши нагодувати

рибок в акваріумі. Дорослий звертається до дітей: «Чи помічаєте, хто на вас дивиться сумними очима? Що могли б подумати про вас рибки?» тощо.

Еколого-розвивальне середовище в широкому розумінні – це єдність природного, предметного, соціального та середовища внутрішнього «Я». Воно забезпечує набуття дитиною досвіду контакту з природним оточенням та спілкування з дорослими. Це неперервна, педагогічно зумовлена, спільна діяльність дітей між собою та дорослими. Зважаючи на виняткове значення еколого-розвивального середовища у формуванні екологічної компетентності дітей дошкільного віку, варто дотримуватися загальних вимог до його облаштування та використання [16, с.15].

Великого значення в екологічному вихованні набуває позитивний приклад дорослих. Тому вихователі не тільки враховують це самі, а й значну увагу приділяють роботі з батьками. Потрібно досягти повного взаєморозуміння. Батьки мають усвідомити, що не можна вимагати від дитини виконання будь-якого правила поведінки, якщо дорослі самі не завжди його дотримуються» [20, с. 414].

Виховати в дітях позитивне ставлення до природи можна лише за умови, якщо самі батьки мають екологічну культуру. Помітний вплив на виховання дитини здійснюють рівень, якість і стиль життя сім'ї. Діти дуже сприйнятливі до того, що їх оточує. Батьки мають усвідомлювати, що діти поводять себе так, як дорослі, що їх оточують. Саме тому, перш ніж почати екологічну роботу з дітьми, педагоги мають залучати батьків до цієї проблеми. Можна проводити батьківські збори, лекції, дні відкритих дверей, виставки квітів, виробів з природного матеріалу, конкурс малюнків про природу, залучати батьків до участі в екологічних акціях, святах: «Ми друзі природи», «Осінь мелодія», «Зимова казка» тощо. Дитині потрібно показувати різні прояви краси у світі природи [32, с. 81].

На думку С. Лапшиної, «не менш важливим значенням в екологічній освіті дошкільнят є формування мотиваційних основ екологічної свідомості,

яка є головним змістом екологічної освіти. Екологічні знання мають стати засобами, які входять у практичну діяльність і відповідно її мотивують. В екологічному вихованні дітей дошкільного віку важливу роль відіграє формування культури почуттів [42, с.112].

Екологічне виховання – це екологія особистості, свідомості, душі, культури. В екологічній освіті важливо розкрити значення природи як частини культури, як універсальної цінності, оскільки допомагає виявляти ціннісне ставлення до власної домівки, до планети Земля взагалі і до найближчого довкілля, зокрема до явищ духовної культури – казок, пісень, народних ігор, звичаїв, народних природознавчих традицій.

Таким чином, основними завданнями екологічної освіти дошкільнят мають стати:

- розвиток естетичного відчуття світу природи та суб’єктивізація стосунків з ними;
- засвоєння елементів екологічної культури;
- розвиток уявлень про взаємозв’язки у природі;
- формування постійної потреби у зміцненні й збереженні власного здоров’я та здоров’я інших людей;
- засвоєння перлин народної мудрості про дбайливе ставлення до природного оточення;
- виховання справжньої любові до природи, бажання піклуватися про рослини і тварини, різко негативне ставлення до їх знищення;
- стимулювання допитливості і зацікавлення у пізнанні природи;
- формування навичок культурної поведінки у довкіллі [42, с.113].

Отже, екологічна освіта та виховання старших дошкільників мають започаткувати безперервну екологічну освіту соціально-екологічного змісту, що полягає у навчанні дитини принципів життя в новому столітті в новій цивілізації. Безперервна екологічна освіта і виховання дітей старшого дошкільного віку забезпечить гарантоване збереження генетичного фонду

нації та оздоровлення дітей у сучасних екологічних обставинах.

1.3.Сучасні напрямки екологічного виховання дітей

У результаті аналізу досліджень з екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку ми з'ясували, що в основному вони спрямовані на інтелектуальний розвиток дитини і меншою мірою торкаються її емоційно-моральної сфери, тоді як ефективність екологічного виховання завдячує тісному зв'язку інтелектуального та емоційного. Крім того, суттєвим недоліком організації екологічного виховання є утилітарний підхід до ролі природи в житті людини, недооцінювання її естетичного значення, нечітке формування у дітей уявлень про взаємозв'язок її окремих компонентів (емоційного, інтелектуального, дієвого), а також про позитивний і негативний вплив людини на природу.

На думку дослідниці С. Лапшиної, «на сьогодні в екологічному вихованні старших дошкільників, як ніколи раніше, виникла необхідність зміни етичних парадигм. Дитина дошкільного віку може добре засвоїти і навіть усвідомити, що так робити недобре, але це ще зовсім не означає, що вона не чинитиме зла. Розуміти завжди легше, ніж діяти. Отже, у мотиваційно-психологічному напрямі екологічного виховання необхідно наголосити на любові до світу, до людей, до краси природи, потрібно акцентувати увагу на правді й добрі, самоцінності людського та будь-якого іншого життя, а не лише на проблемах руйнування довкілля. Необхідними передумовами нової системи освіти, крім екологічних, природних, є соціальні, економічні, культурні, психологічні та психофізіологічні передумови [42, с. 111].

Важливість екологічної системи освіти – це культурні передумови. Психологічні передумови полягають у формуванні цілісної людської свідомості й багатовимірності мислення. Психофізіологічними передумовами

нової системи екологічної освіти є необхідність розвитку сприйняття й переробки інформації [52, с.36].

Як зазначає дослідниця Т. Певіцина «ознайомлення дітей із природою має бути наочно -діяльним. Для формування екологічної свідомості та екологічної культури старших дошкільнят доцільне застосування таких методів і форм роботи:

- метод спостереження за навколишнім середовищем, екологічні бесіди, спрямовані на набуття знань з екологічного виховання дітей;
- групова дискусія, що розвиває вміння слухати і взаємодіяти між собою;
- метод аналізу ситуацій, що стимулює звертання до досвіду колег;
- ігрові методи (ситуаційно -рольові, дидактичні, творчі, імітаційні, ділові, що сприяють кращому засвоєнню інформації);
- дослідження (спостереження, порівняння, опис, передбачення, класифікація та вимірювання);
- методи пошукової діяльності:
 - психодрама (метод групової роботи, де діти виконують ролі, моделюють життєві ситуації);
 - проективне малювання (для розуміння власних думок і почуттів);
 - психодіагностика (метод, при якому учасники – діти, виявляють себе і спілкуються без допомоги слів);
- музикотерапія (встановлює взаєморозуміння, довіру);
- метод інтеграції (театралізована, музична, рухлива діяльність) [58].

Як доводять дослідження В. Волкової, ефективними формами й методами формування основ екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку є: заняття, екскурсії, спостереження, екологічні гуртки, конкурси, вікторини, екологічні акції, ігри, свята та розваги, пошуково -дослідницька діяльність та багато іншого [16, с.14].

Так дослідниця Л. Живиріхіна вказує, що «у процесі ознайомлення

дітей із природою в дитячому садку використовують різні методи»:

- наочні (спостереження, розгляд картин, демонстрація фільмів);
- практичні (дослід, ігровий метод, праця);
- словесні (розповіді вихователя, читання художніх творів, бесіди).

Найкращий результат дає спостереження. Спостереження – це цілеспрямоване планомірне сприймання предметів та явищ, під керівництвом вихователя. В. Сухомлинський радив використовувати природу для виховання у дітей поваги до всього живого, з якої починається повага до людини, інтерес до її життя, гуманізм. Для педагога важливо підібрати такі слова для супроводу спостереження, які відповідали б завданням екологічного виховання [27, с.73].

Через емоційне спілкування з природою дорослі мають впливати на виховання в дитини позитивного емоційного ставлення до самої себе. В. Сухомлинський стверджував, що бачення й переживання краси навколишнього світу – одне з головних джерел розуміння й переживання радості буття, краси життя, неповторності та унікальності думки про те, що я живу [76, с.110].

Дослідник Ж. Шмигель відзначає, що ознайомлення дітей з природою проходить шляхом спостереження на екскурсіях, прогулянках, під час ігор і праці. Велике місце відводиться бесідам, розповідям вихователя з використанням картин, кінофільмів, читання художньої літератури.

Екскурсія – це заняття, на якому діти спілкуються з природою у звичайних умовах: у лісі, полі, саду, гаю. Щоденні прогулянки широко використовують для ознайомлення дітей усіх вікових груп із природою. Ознайомлення дітей із природою в дитячому садку вимагає постійного безпосереднього спілкування з нею. Однією з умов, що забезпечує це, є організація в дитячому садку куточка природи. Праця і спостереження дітей за рослинами і тваринами в куточку природи організовується протягом року. Праця в куточку природи проводиться щоденно. Діти спостерігають за

рослинами і звикають до бережного ставлення до них, оволодівають елементарними трудовими навичками, привчаються до спільної праці з дорослими, одне з одним, а потім самотійно. У кожному дитячому садку є своя ділянка, де діти проводять більшу частину часу, особливо в теплу пору року.

Ділянка – це місце для ігор, прогулянок, занять, спостережень за рослинами і тваринами протягом усього року. Діти разом із вихователем вирощують рослини, доглядають за ними, одержують конкретне уявлення про їх розвиток. У процесі догляду за рослинами в них виробляється вміння правильно користуватися простими знаряддями по обробці землі і догляду за рослинами, формується бережне ставлення до природи.

Суттєвим компонентом екологічного виховання є постійне ознайомлення малят з художнім словом, літературними творами. Глибшому зацікавленню дітей навколишньою дійсністю сприятимуть підібрана дорослим інформація з художніх і науково-популярних творів екологічної спрямованості, розповіді дорослого з власного досвіду спілкування з живою природою. Особливо цікаво дітям, коли мова йде про тварин. Тут на перший план виходять українські та російські народні казки [86, с. 27].

На думку О. Бихалової «через емоційну взаємодію з образами діти засвоюють певні знання й уявлення, виробляють конкретні судження, формулюють особистісні висновки. Зміст екологічного виховання засвоюється дітьми в різній їх діяльності. До форм екологічного виховання можна віднести наступні: традиційні заняття, екологічні ігри, екологічно - експериментальна діяльність, екологічні казки».

В екологічних казках вдається найбільш широко використовувати засоби емоційної дії на дитину. Через казки вдається прищепити не тільки любов до природи, але й усвідомлення необхідності її оберігати, громадську відповідальність, сприяти поширенню наукових знань про природу. Дітям дошкільного віку важливо розповідати про екологічні проблеми на

зрозумілому для них рівні, у доступній ігровій формі. Добрі екологічні казки про природу вчать дитину опановувати навколишній світ не тільки розумом, але й серцем, а це головне для екологічного виховання людини.

Сам процес творчості і драматизації казки дуже захоплюючий та повчальний. Сюжети казок педагоги пропонують використовувати під час рольових ігор і театралізованих вистав, на зустрічах з батьками. Таким чином, засобом «чарівного» світу казки вихователі спілкуються з дітьми, про серйозні речі, навчаючи гуманному ставленню до природи. Залучаючи дітей до театралізованої діяльності, у них розвиваються не лише виконавські здібності, а й уміння переживати та передавати свої почуття через дію. Діти вчаться вільно триматись на виступах. Необхідно запропонувати невеликі за об'ємом ролі сором'язливими, нерішучим дітям. Якщо дитина поки не бере на себе головну роль, необхідно надати можливість виступити в музичних етюдах, показати квітку, пташку та інше [6, с.69].

Діти, наче зачаровані слухають про Лисичку-сестричку та Вовка-братика, Курочку-рябу та ріпку, яку допомогла витягти із землі не хто інший як мишка і т.д. З цими розповідями виросло не одне покоління дітей, на цьому виховується любов до тварин, рослин. Адже дитина, яка в дитинстві обділена казками, виростає грубою, жорстокою до живого. Такій людині нічого не варто вигнати на вулицю собаку чи кішку, яка чомусь перестала бути потрібною, або навіть підняти руку на близького. Щоб розширити кругозір дітей, вихователі використовують діапроектори або DVD, плакати із зображенням живого світу різних широт, розповідаючи, де водяться страуси та ростуть ліани [27, с.74].

У межах нашого дослідження особливої актуальності набуває питання формування екологічного виховання, екологічного світобачення, підвищення екологічної культури в дітей дошкільного віку в контексті ігрових форм, оскільки в становленні екологічної свідомості дитини особливе місце належить ігровій діяльності.

На думку Н. Вахняк «сама гра є підґрунтям мислення, де зміцнюються розумові сили, конкретизуються знання, формуються чіткі уявлення про цінність довкілля, його надзвичайне значення для життя людини, розвивається екологічна свідомість дитини й виховується любов до природи рідного краю. Загальновідомо, що гра - провідний вид діяльності дошкільника. Екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку відіграє в розвитку малят важливу роль, стає більш змістовним і набуває більшого обсягу та якісно нового рівня. На нашу думку, розв'язання цієї проблеми криється в ігрових формах екологічного виховання».

Ігри дарують малятам задоволення, підвищують емоційний тонус, сприяють усвідомленню дітьми важливості бережливого, дбайливого підходу до навколишнього світу, тобто формуванню в них екологічно -доцільної поведінки [14, с.108].

Наведемо структурні компоненти ігрової форми за Е. Тарасенко:

- ігрова модель, що визначає рамки гри і є її вихідною базою, тобто в її основу покладено вид гри;
- спосіб організації навчання або правила організації гри й навчання, що визначають тип гри;
- характер навчально-пізнавальної діяльності, що визначає клас гри [80, с. 243].

Отже, виходячи з вищесказаного, констатуємо, що ігрова форма – це спосіб організації навчально-пізнавальної діяльності дошкільників на основі ігрової моделі.

Науковці виділяють такі види ігор екологічного виховання: природничі ігри, дидактичні ігри, творчі ігри, ігри нового типу: ігри-ребуси ботанічного змісту та ігри ребуси зоологічного змісту (Див. рис.1.1).

На підставі аналізу літературних джерел виокремлюємо такі види ігор з екологічного виховання дошкільників: «Мешканці річок», «Екологічний ланцюжок», «Що в них спільного?», «Коли це буває?», «Склади сузір'я»,

«Пригоди маленької Зірочки», «Хто де живе?», «Хто літає, стрибає, плаває?», «Подорож лісовою стежкою», «Збери лікарські рослини рідного краю», «Людина і природа», «Хто є хто?» та багато інших. Названі ігри мають глибоку пізнавально-виховну основу.

Рис. 1.1 Структурна блок -схема «Види ігор з екологічного виховання»

Усі вони різноманітні, проте об'єднані однією назвою й однією метою, тому що виходять зі спільної ідеї - неподільної єдності живої природи, незалежно від конкретних умов її існування [80, с.244].

Правильно організовані екологічні ігри дають змогу педагогові закладу дошкільної освіти домогтися якнайповнішого самовираження вихованців, активізувати їхні дії, які узгоджуються з загальноприйнятими нормами та правилами пізнання навколишньої природи, систематизувати й закріпити знання [47, с.73].

Екологічні ігри та завдання дають дитині змогу відчувати себе частиною природи, реагувати на її проблеми, викликають бажання допомогти природі, захистити її від небезпеки.

Дуже зацікавляють дошкільнят дидактичні ігри пошукового характеру: «Можна – не можна», «Хто як до весни готується?», «Сніг у лісі» тощо; ігри-медитації: «Я – хмаринка», «Я – дощик», «Я – вітер» та інші. З метою подальшого розширення природничих знань дошкільнят у повсякденні слід

проводити спостереження бесіди: «Дощ та веселка», «Вітер, або як рухається повітря», «Сонце, повітря та вода – наші друзі» та інші.

Важливе місце в екологічному вихованні посідає дослідницько-пошукова робота. Тут потрібно не давати відразу відповідь на запитання, яке постає, а пропонувати дітям самим віднайти її [27, с.74].

Для того, щоб знання дітей про природу були усвідомленими, застосовують нескладні досліди. Дослід – це спостереження, яке проводять у спеціально організованих умовах. Він сприяє формуванню в дітей пізнавального інтересу до природи, розвиває спостережливість, розумову діяльність.

Досліди мають велике значення для усвідомлення дітьми причинно-наслідкових зв'язків: уточнюються знання про властивості та якості об'єктів природи (про властивості снігу, води, про їх зміни тощо). Використання дослідів цінне тим, що вони мають велику переконуючу силу, знання, яких набувають діти, мають особливу доказовість, повноту та міцність.

Під час проведення дослідів забезпечується чуттєве сприймання, практична діяльність дітей і словесне обґрунтування. Такий органічний зв'язок і сприяє максимальній активізації розумової діяльності дітей, оскільки відповідає характеру мислення дошкільників. В елементарні досліди для дітей треба вводити такі явища та об'єкти природи, які наочно виражені, зв'язки між якими доступні осмисленню дітьми. Найбільше дослідів у дошкільному закладі проводять з метою вивчення властивостей об'єктів неживої природи: води, повітря тощо. Легко переконати дітей шляхом дослідів, що полягає в перетворенні води на лід і льоду на воду, води на пару. Влітку цікаво показати дітям утворення веселки, спрямувавши для цього проти сонця струмінь води. Це переконує дітей у матеріальності цього гарного світлового явища в природі. За можливістю цікаво організувати дослід з вирощуванням рослин у ґрунті [15, с.107].

Дітям цікаво розв'язувати проблемні завдання про природу та логічні

завдання екологічної тематики. Це збуджує пізнавальну активність, викликає справжній інтерес до довкілля. Наприклад: «Хто швидше бігає – півник чи горобчик?», «Чому дерева голі?», «Коли це буває?» ... Досвід свідчить, що до змісту екологічного виховання старших дошкільнят можна вводити досить складні природоохоронні теми як-от: «Хай на землі панує чистота», «Правила поведінки в лісі», «Червона книга України», «Як би дерева могли говорити». З метою формування в дітей екологічної компетентності можна рекомендувати проводити серії занять з тем: «Лікарські рослини для здоров'я та сили», «Вітаміни для здоров'я», «Сміттєва небезпека», «Цілющі скарби землі», «Питна вода» та інші, на яких діти могли б познайомитися з властивостями природних матеріалів та ресурсів. На таких заняттях важливо підвести до усвідомлення того, що всі природні ресурси є компонентами життєвого середовища різних живих істот.

Показниками культури взаємодії дітей старшого дошкільного віку з природою є: екологічні уявлення, вміння встановлювати причинні зв'язки в природі, інтерес до об'єктів та явищ природного світу, емоційні реакції на порушення їх використання, бажання дотримуватися норм та правил поведінки в довкіллі. Використовуючи різноманітні методи, вихователь має дбати про те, щоб діти, виконуючи ту чи іншу діяльність, розуміли її мету й оцінювали результати. Посилення уваги до формування в дошкільнят екологічної компетентності вимагає пошуку різноманітних форм ознайомлення їх із природою [27, с.74].

Однією з таких форм, потенціал якої ще недостатньо використовується вихователями, є цільова прогулянка на природі, що інтегрується з пішохідними переходами, є зручною й корисною формою організації дітей, що дає можливість знайомити їх з найближчим природним оточенням. Цільові прогулянки вносять різноманітність у життя дітей, збагачують їхню уяву, дають змогу краще пізнати природне середовище місцевості, де вони мешкають: парк, сквер, ліс, луки, поле, ставок, річку. Такі прогулянки можуть

проводиться не тільки з пізнавальною, а й з пізнавально-практичною метою – збирання грибів, ягід, насіння дикоростучих трав для підгодовування птахів узимку. Відмінність їх від повсякденних прогулянок полягає в тому, що вони проводяться за межами ЗДО [27, с.75].

На думку Т. Певіциної, «екологічна стежка дозволяє більш продуктивно використовувати звичайні прогулянки з дітьми для екологічних занять і одночасно для оздоровлення дітей на свіжому повітрі. На стежці ми з дітьми спостерігаємо, розглядаємо, обговорюємо, аналізуємо. Свої враження про побачене вони потім висловлюють на заняттях із музики, образотворчої, театралізованої діяльності, у рухливих іграх. На прогулянках організуємо ігри із природним матеріалом. Діти знайомляться із властивостями піску, землі, глини, снігу, льоду, води. Крім цього, використовуємо різноманітні ігрові вправи: «Знайди за описом», «Що, де росте», «Пізнай і назви», «Загадки про рослини». З дітьми старших груп проводимо вікторини, кросворди, інтелектуальні ігри: «Знавці природи рідного краю», «Збережи природу», «Світ птахів», «Підводне царство». Регулярно проводимо з дітьми цільові прогулянки за межами ЗДО, що дає можливість простежити зміни в об'єктах природи, виявивши їх причини. Особливо багато можливостей для спостережень під час цільових прогулянок надає літо [58, с. 92].

У діяльність із розвитку екологічної культури дітей слід обов'язково залучати батьків. «Необхідність підключення сім'ї до екологічного виховання обумовлена тим, що в сім'ї здійснюється універсальне сімейне спілкування, де на першому місці стоїть безкорислива любов батьків до своїх дітей; сімейне виховання більш емоційне, а це важливо для екологічного виховання. Другою причиною необхідності підключення сім'ї до екологічного виховання є те, що в сім'ї ще недостатньо ведеться робота з екологічного виховання дітей, а тому в дитячому садку необхідно коректувати все те негативне, що впливає на дитину в сім'ї й використовувати позитивне. Але для цього потрібна єдність у роботі дитячого садка й сім'ї, що передбачає повне розуміння

завдань екологічного виховання вихователями й батьками, єдність мети, вимог, координованість дій».

Необхідними шляхами в досягненні ефективності екологічного виховання дошкільників є педагогічне керівництво діяльністю сім'ї, використання ефективних форм взаємодії вихователів та батьків. У роботі з батьками з екологічного виховання дітей використовуємо як традиційні форми (батьківські збори, консультації, бесіди), так і нетрадиційні (ділові ігри, прямий телефон, круглий стіл, дискусії, батьківський лекторій, конференції). Наприклад, при організації батьківських зборів на тему «Завдання екологічного виховання» проводимо попереднє анкетування батьків із метою з'ясування їх розуміння проблем, пов'язаних з екологічним вихованням. Потім разом із батьками розглядаємо педагогічні ситуації. (Наприклад: Поки мама розмовляла зі знайомою, 4-річний син зірвав на клумбі квіти. Мати сварить його. Малюк плаче. Запитання до батьків: Чи відповідає реакція матері вчинку дитини? Проаналізуйте поведінку матері. Чи правильним був учинок матері? Обґрунтуйте свою думку.) У кінці разом із батьками робимо висновки, і батьки отримують методичні рекомендації щодо екологічного виховання дітей [58, с.93].

Проводимо свята, присвячені дню захисту Землі: «Наш дім – Земля», «Зелена планета». Цікавою формою роботи з батьками є круглий стіл «Виховання доброти до природи». Для батьків, діти яких проявляють жорстокість до тварин, мета бесіди – не нашкодь. Для батьків, діти яких проявляють байдужість, мета – зацікавити. Тому для кожної підгрупи батьків варто організувати окрему розмову. Один раз на два місяці протягом навчального року проводимо батьківський лекторій екологічних знань, що допомагає: по-перше, довести батькам на очевидних прикладах роль сім'ї у справі формування наукових знань і уявлень дітей про природу; по -друге, установити з батьками тісний контакт, який би сприяв успішному вирішенню важливих завдань виховання дітей. На батьківських лекторіях розглядаємо

теми: «Екологічна проблема – глобальна проблема людства ХХ століття», «Зелені легені планети», «Атмосфера», «Вода в природі», «Земля», «Наші менші друзі». У кінці року організуємо батьківську конференцію з метою обміну досвідом, думками, пропозиціями. Такі форми роботи дають можливість продемонструвати батькам, які знання про природу є в дітей, показати, що ці знання необхідні для формування основ екологічної культури. Вибираючи форми спілкування з батьками, не варто використовувати настанови, краще залучити батьків до вирішення важливих питань, знаходження спільних правильних відповідей [5, с.74].

На переконання П. Геращенко, традиційні методи формування еколого - природничої компетенції у дітей старшого дошкільного віку (спостереження, гра, праця в природі тощо) не повною мірою задовольняють запити реалізації компетентнісного підходу в системі дошкільної освіти [62, с.52].

На думку О. Канарової, педагоги сучасності ставлять дані питання, та шукають рішення, пропонуючи все нові та нові методи екологічного виховання дітей дошкільного віку. Так виникла та розвивається інноваційна педагогічна діяльність, що має визначне місце в освітньому процесі сьогодення [32, с.82].

До інноваційно-педагогічної діяльності В. Березюк відносить особливий вид творчої діяльності, що спрямований на оновлення системи освіти. Вона є результатом активності педагога, який не лише пристосовує свою діяльність до зовнішнього середовища, а також перетворює свою діяльність відповідно до особистих, суспільних потреб та інтересів [4, с. 6].

Новітні технології екологічного виховання ґрунтуються на сучасних методах формування екологічних уявлень, такої думки, Г. Беленька, Т. Науменко, О. Половіна та зазначають, що до них належать такі методи:

- формування мислеобразів;
- екологічної лабіалізації;
- екологічних асоціацій;

- художньої репрезентації природних об'єктів;
- екологічної емпатії;
- екологічної рефлексії;
- ігровий [5, с. 63].

Зупинімося конкретно на характеристиці сучасних методів формування еколого -природничої компетенції.

Метод формування мислеобразів полягає у формуванні системи екологічних уявлень на основі наукової інформації, творів мистецтва, філософських теорій тощо.

Метод екологічної лабіалізації полягає у цілеспрямованій дезорганізації певних аспектів особистісного світосприйняття, унаслідок чого виникає психологічний дискомфорт, зумовлений невідповідністю індивідуальної стратегії сприйняття природи та екологічної діяльності укоріненим нормам співіснування суспільства та довкілля (штучне введення у красивий природний чи фотопейзаж сміття і спонукання дітей до оцінки побаченого).

Метод екологічних асоціацій спрямований на пробудження асоціативних зв'язків між різними образами (ліс – багатоповерховий дім для тварин).

Метод художньої репрезентації природних об'єктів передбачає актуалізацію художніх компонентів відображення світу природи засобами мистецтва (використання поряд із науковою інформацією живопису, музики, художнього слова).

Метод екологічної емпатії полягає у співчутті природним об'єктам, апелювання до почуттєвої сфери особистості.

Метод екологічної рефлексії передбачає аналіз поведінки людини з точки зору природних об'єктів (що відчуває зламана гілка, що може розказати про того, хто зламав) [62, с.53].

Таким чином, значимості набувають методи формування еколого -природничої компетенції у дітей дошкільного віку, що передбачають

включення емоції, поведінкову реакцію та підводять дитину до розуміння певного явища або взаємозв'язків і залежностей у природі з точки зору власної емоційної, діяльнісної та когнітивної активності. У цьому сенсі задіюється синтетична природа ідентифікації особистості як частини природи.

Висновки до розділу 1

Отже, стан сучасного екологічного знання обумовлений наявністю екологічної кризи та пов'язаної з нею кризи екологічної свідомості. Для вирішення екологічної кризи суспільство потребує не тільки значних економічних та соціальних зусиль, а й докорінної перебудови існуючої на сьогоднішній день екологічної свідомості та системи екологічного знання.

Обов'язковим компонентом процесу формування початків екологічної культури є знання, а результатом є ставлення, що впливає на стабільність екологічно узгодженої поведінки дитини у природі, проте в екологічному вихованні знання виступають не самоціллю, а необхідною умовою для вироблення ставлення особистості до навколишнього світу.

У формуванні екологічної компетентності дітей дошкільного віку виняткове значення має створення відповідного еколого-розвивального середовища. Велике значення в екологічному вихованні має позитивний приклад дорослих, тому обов'язковим є залучення батьків до цього процесу.

Заключним компонентом екологічної вихованості дітей дошкільного віку є поведінка та їх діяльність у природі, вміння регулювати свою діяльність у природі згідно з її законами, не порушуючи природні зв'язки, не завдаючи їй шкоди.

Екологічне виховання – це організований і цілеспрямований процес формування системи наукових знань про природу і суспільство, поглядів і переконань, що забезпечують становлення відповідального ставлення молоді до природи, реальним показником якого є практичні дії учнів та студентів по

відношенню до природного середовища, що відповідають нормам людської моралі. Екологічна освіта є сукупністю екологічних знань, екологічного мислення, екологічного світогляду, екологічної етики, екологічної культури. Головною метою екологічної освіти є: оволодіння науковими знаннями про довкілля, складні взаємозв'язки в природі, що склалися протягом тривалого історичного розвитку; формування знань і вмінь дослідницького характеру, спрямованих на розвиток інтелекту, творчої і ділової активності; розуміння сучасних проблем навколишнього природного середовища і усвідомлення їх актуальності для себе; формування екологічної свідомості та культури особистості, усвідомлення себе частиною природи, а також вміння користуватися благами цивілізації.

РОЗДІЛ 2

ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНOSTІ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ

2.1. Критерії, показники та рівні сформованості екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку

Загалом критерії – це деяке мірило оцінки змін у стані об'єкта дослідження, а показники – характеристики, що дозволяють судити про зміни, що відбуваються. Критерії мають відповідати таким вимогам: бути об'єктивними; містити найбільш суттєві моменти явища, що досліджується; охоплювати типові сторони явища, формулюватися ясно, коротко, точно; вимірювати саме те, що має перевірити дослідник. Показники фіксують певний стан чи рівень розвитку досліджуваної реальності за виділеним критерієм.

Адекватність критеріїв та показників зумовлюють повноту та насиченість пізнання предмета дослідження [36, с.178].

На думку І. Блощинського при розробці критеріїв і показників необхідно враховувати наступні обставини:

- розробка критеріїв та показників має виходити з мети дослідження;
- сформовані критерії мають відображати ознаки, притаманні предмету, який вивчається;
- ознаки мають бути сталими, вони мають повторюватись та відображати сутність явища;
- система взаємопов'язаних ознак повинна розкривати основний зміст критеріїв [9, с.75].

Тож вивчимо питання розроблення критеріїв, рівнів та показників сформованості екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Таким чином, на дуку дослідниці Т. Марчій-Дмитраш показниками

екологічної вихованості дітей 6-7 років є:

- засвоєнням норм і правил екологічно обґрунтованої взаємодії з навколишнім світом;
- наявністю потреби в екологічних знаннях, вмінням їх практично використовувати;
- потребою в спілкуванні з представниками тваринного і рослинного світів, співпереживанням їм; дбайливим ставленням до навколишнього;
- проявом естетичних почуттів, вмінням та потребою бачити і розуміти прекрасне у природі і виражати це у творчій діяльності;
- ініціативністю у вирішенні екологічних проблем найближчого оточення [48, с. 192].

На підставі аналізу наукової літератури Волковою В. та Олексюк І. визначено такі критерії екологічного виховання дітей дошкільного віку: емоційний, когнітивний, діяльнісний. Показники когнітивного критерію: наявність системи знань про рослини та тварин, неживу природу, їх взаємозв'язок і взаємозалежність; знання основних правил природокористування, розуміння їх екологічної суті (треба охороняти корисні види рослин, тварин від винищення; не можна брати живих істот із місць їх існування; дбайливо ставитися до землі, води, повітря, оскільки це середовище, де мешкають живі істоти; обережно поводитися в природі, щоб не завдавати їй шкоди тощо). Показниками емоційного критерію є прояв позитивних емоційних реакцій на об'єкти та явища природи; прояв відповідного емоційного ставлення до виконання та порушення правил поведінки в природі. Показники діяльнісного критерію: стійкий прояв турботи про мешканців куточка природи, позитивне ставлення до праці в природі, наявність відповідних навичок і вмінь; оволодіння конкретними способами поведінки під час прогулянок на майданчику дошкільного закладу та екскурсій на природу згідно із засвоєними правилами. Згідно з критеріями, визначено рівні екологічної вихованості дошкільників: високий, середній та низький [15, с.104].

На підставі наукових підходів до формування еколого-природничої компетенції дітей дошкільного віку було визначено критерії і показники сформованості еколого-природничої компетенції у старших дошкільників, схематичне зображення яких подано у таблиці 2.1. (Див. таблицю 2.1).

Таблиця 2.1

Критерії та показники екологічної компетенції дітей старшого дошкільного віку (за Т. Марчій-Дмитраш) [48]

№ з/п	Крите рії	Показники
1	Когніт ивний	Знання про об'єкти та явища природи; їх значення для дитини; дії людей, які негативно впливають на об'єкти природи
2	Емоцій ний	Відображення дитиною емоцій (вербальне, поведінкове, діяльнісне)
3	Діяльні сний	Прийняття мотивованих рішень щодо адекватної поведінки в еколого-природничому середовищі

Під когнітивним критерієм сформованості еколого-природничої компетенції розуміємо обізнаність дітей з доступною їм віку інформацією про об'єкти та явища природи і розуміння того, що людина – частина природи. Показники когнітивного критерію: вміння дітей побачити проблему, визначати еколого-природничі завдання, що має прояв у висловлюваннях і судженнях дитини про «добро» і «зло», «корисне» і «шкідливе», «красиве» і «потворне».

Емоційний критерій полягає у власних оцінних судженнях дитини, що свідчить про сформованість ставлення дитини до природного довкілля, про те що в природному довкіллі подобається, а що ні, що викликає позитивні (негативні) переживання. Показниками цього критерію виступають інтерес, потреба, позитивні емоції у процесі виконання завдань еколого-природничого

змісту.

Діяльнісний критерій характеризує виявлення активності під час включення дитини в еколого-природничу діяльність. Показники діяльнісного критерію: інтенсивність включення дитини в еколого-природничу діяльність; адекватність дій у певній еколого-природничій ситуації.

В той же час науковці Г. Чорна та Г. Скірко надають свою характеристику критеріям. Для зручності та з урахуванням можливостей для проведення експерименту було виділено три основні критерії, які, на нашу думку, є досить відповідними (Див. табл. 2.2) [83, с.164]:

Таблиця 2.2

Критерії та показники екологічної компетенції дітей старшого дошкільного віку (за Г. Чорною та Г. Скірко) [83]

№ з/п	Критерій	Показники
1	Емоційний критерій	позначається наявністю таких особистісних якостей дитини, як відчуття краси природи, переживання радості, захоплення, милування від її сприймання і здатність на цій основі емоційно відгукуватися на різноманітні вияви елементів живої природи
2	Практичний критерій	характеризується наявністю інтересу дитини до практичної діяльності та участі в певних діях, корисних живій природі (догляд за тваринами, рослинами, допомога у висаджуванні рослин тощо).
3	Когнітивний критерій	показує активність пізнання дошкільником нового матеріалу під час активного «спілкування» з природою та розуміння суті живого навколо нас.

Таким чином, нам імпонують дані критерії та показники і ми їх будемо у подальшому використовувати під час нашого дослідження.

У результаті аналізу та узагальнення отриманих даних О. Половіною та Л. Гаращенко виділено три рівні еколого-природничої компетенції дітей старшого дошкільного віку: достатній, середній та недостатній (низький) (табл.

2.3) [62, с. 50].

Таблиця 2.3

Рівні еколого-природничої компетенції дітей старшого дошкільного віку

Рівні	Показники (за О. Половіною, Л. Геращенко) [62]	Показники за Г. Чорною та Г. Скірко [83]
Достатній	<p>Має уявлення про природне середовище планети Земля та Всесвіт як цілісний організм, у якому взаємодіють повітря, вода, ґрунт, рослини, тварини, люди, Сонце, Місяць тощо; усвідомлює їх значення для діяльності людини, для себе; сприймає природу як цінність, виокремлює позитивний і негативний вплив людської діяльності на стан природи, доволіно регулює власну поведінку в природі; усвідомлює себе частиною великого світу природи; знає про залежність власного здоров'я, настрою, активності від стану природи, її розмаїття і краси; виявляє інтерес, бажання та посильні уміння щодо природоохоронних дій; докладає домірних зусиль для збереження, догляду та захисту природного довкілля.</p>	<p>Дитина демонструє знання, відповідні віку, про світ природи – називає більшість запропонованих тварин, може їх класифікувати (дикі, свійські; птахи, комахи). Про звичайних для нашої території тварин розповідає. Знає назви певних рослин, розрізняє живу та неживу природу. З цікавістю ставиться до природи, зокрема, в процесі опитування виявляє інтерес. Із задоволенням спостерігає за тваринами, рибами в живому куточку, допомагає їх доглядати; помічає красу оточуючого світу природи – квіти, хмаринки, дерева тощо. Не завдає шкоди живим істотам. Виявляє співчуття, якщо помічає пошкодження рослин чи тварин.</p>

Продовження таблиці 2.3

Середній	<p>Має вибіркові уявлення про природне середовище планети Земля та Всесвіт, у якому взаємодіють повітря, вода, ґрунт, рослини, тварини, люди, Сонце, Місяць тощо; не сприймає природу як цінність, проте регулює власну поведінку в природі; за спрямуванням дорослого усвідомлює себе частиною великого світу природи; епізодично виявляє інтерес, бажання та посильні уміння щодо природоохоронних дій; докладає домірних зусиль для збереження природного довкілля за умови стимулювання зі сторони дорослих.</p>	<p>Дитина має певні знання про світ природи, називає деяку кількість запропонованих тварин; помиляється в процесі їх класифікації (дикі– свійські; птахи, комахи). Про звичайних для нашої території тварин коротко розповідає. Знає небагато назв певних рослин, розрізняє живу та неживу природу. До природи не проявляє стійкого інтересу. Зрідка спостерігає за тваринами в живому куточку, іноді допомагає їх доглядати. Красу оточуючого світу помічає в ситуаціях, коли про це нагадують дорослі.</p>
-----------------	--	--

<p style="text-align: center;">едостатній (низький)</p>	<p>Має елементарні уявлення про природне середовище планети Земля та Всесвіт, про повітря, воду, ґрунт, рослини, тварини, людей, Сонце, Місяць тощо; визначає їх значення для діяльності людини, для себе лише за допомогою додаткових спонук; сприймання природи нестійке, не усвідомлює себе частиною природи; не знає про залежність власного здоров'я, настрою, активності від стану природи, її розмаїття і краси; не виявляє інтересу до природоохоронних дій; не докладає зусиль для збереження і захисту природного довкілля.</p>	<p>Знання про світ природи не сформовані, тварин називає, але плутає; не класифікує або класифікує, але помиляється та не виявляє зацікавленості. Про звичайних для нашої території тварин коротко та зверхньо розповідає або не розповідає зовсім. Не знає назв рослин, розрізняє живу та неживу природу. До природи не проявляє інтересу. Зрідка спостерігає за тваринами в живому куточку, але не виявляє бажання їх доглядати. Красою оточуючого світу майже не цікавиться. Може завдати шкоди живим істотам. Якщо нагадати про те, що вони живі, не розуміє, що вчинив неправильно.</p>
--	---	--

На підставі визначених критеріїв та показників необхідно визначити рівні сформованості екологічної вихованості дітей старшого дошкільного віку та екологічної обізнаності батьків дошкільників. Проаналізувавши різні наукові підходи щодо визначення рівнів, критеріїв та показників для дослідження екологічного виховання молодших школярів ми проведемо дослідження.

2.2 Діагностика сформованості екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку

З метою виявлення рівня сформованості екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку та обізнаності їх батьків щодо екологічного виховання у ЗДО ми провели дослідження в період з 6.10.2021 по 11.10.2021 року.

Емпіричною базою дослідження виступив заклад дошкільної освіти № 62

м. Чернігова «Алеся», група дітей старшого дошкільного віку «Веселка»

Вибірка респондентів склала 22 дітей, серед яких 9 хлопчиків та 13 дівчаток. Вік респондентів 5-6 років. В дорослу вибірку ввійшли 19 батьків віком від 26 до 42 років.

Дане дослідження проводили у кілька етапів:

- перший етап: вибір методів та методик дослідження, характеристика критеріїв, рівнів та показників особливостей екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку.

- другий етап: інтерпретація результатів дослідження.

У процесі дослідження рівня екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку нами було застосовано такі методи та методики дослідження: розробка анкети з метою виявлення рівня обізнаності батьків щодо роботи вихователів з дітьми у напрямку екологічного виховання (Див. додаток А); методика дослідження рівня екологічного виховання дошкільників К. Крутій за діагностичними картками (Див. додаток Б).

З урахуванням результатів аналізу наявних у науковій літературі діагностичних методик для вивчення сформованості екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку в даному дослідженні було використано методика дослідження рівня екологічного виховання дошкільників К. Крутій за діагностичними картками.

За діагностичною методикою дітям пропонувалося виконати завдання за 3 розділами та 9 дидактичними картками. Для визначення рівня знань дітей старшого дошкільного віку про явища та об'єкти природи (повітря, вода, ґрунт), знання дітей про основні потреби живих організмів для життя та розвитку були запропоновані завдання типу: 1) дослід з пакетом (що в пакеті?, яке повітря?); 2) відповісти на питання: кому потрібна вода і навіщо?; 3) відповісти на питання: навіщо рослинам потрібний ґрунт? та ін.

Для визначення рівня знань дітей про живу природу (тварини та рослини) запропоновано наступні завдання, щоб дослідити вміння дітей підбирати

домівку представникам тваринного світу, враховуючи особливості поведінки і середу існування. Дид. вправа «Розсели тварин по їх домівках»

Далі діти проводили спостереження, дітям пропонувалося відповісти на запитання або виконати завдання залежно від змісту. Необхідно було виявити знання дітей про основні потреби живих організмів для життя та розвитку. Дид. вправа «Дай кожному те, що йому необхідно для життя».

Цікавою виявилася дидактична картка на уміння експериментально доводити та пояснювати властивості об'єктів неживої природи (води, повітря, ґрунту, піску, каміння). Діти обирали будь-який об'єкт неживої природи з «чарівної скриньки»: воду, повітря, ґрунт, пісок, камінь – і розказували про його властивості, а потім експериментальним шляхом доводили це.

За кожне із завдань дитина отримувала 1 бал.

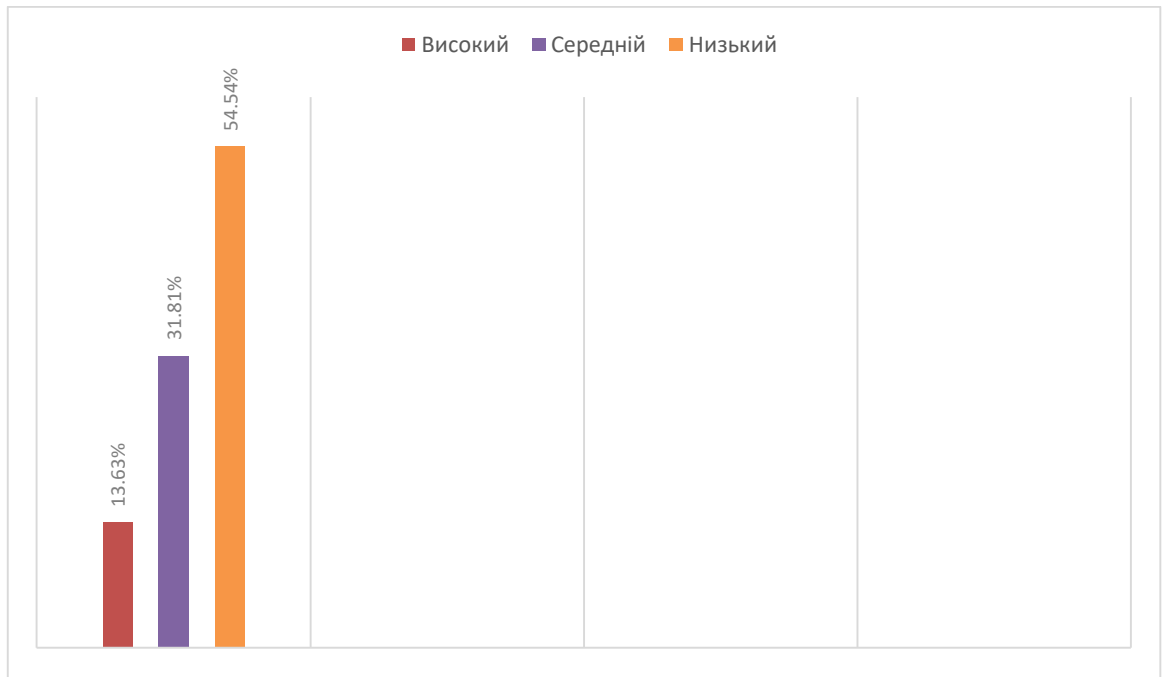
Таким чином, провівши дослідження рівня екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку за дидактичними картками К. Крутій ми отримали наступні результати (Див. табл.2.4).

Таблиця 2.4

Результати дослідження рівнів екологічного виховання старших дошкільників

з/п	Рівень екологічного виховання	% відношення, n=22
	Високий	3 дитини або 13,63%
	Середній	7 дітей або 31,81 %
	Низький	12 дітей або 54,54%

За даними таблиці для кращої наочності побудуємо діаграму (Див.діаграму 2.1).

Діаграма 2.1. Результати дослідження рівнів екологічного виховання старших дошкільників

Отже, зафіксований у процесі дослідження недостатній стан екологічного виховання у дітей старшого дошкільного віку вимагає пошуку інноваційних підходів у визначенні та використанні методичного інструментарію формування екологічної компетентності дітей у контексті здоров'язбереження та природозбереження. Аналіз результатів отриманих даних показав, що у традиційній системі дошкільної освіти не повною мірою реалізуються завдання екологічної освіти та екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку. Реалізація цих завдань видається нам можливою через забезпечення власне природозбережувального характеру освітнього процесу в ЗДО. Ефективність створення природозбережувального середовища в ЗДО залежить від багатьох чинників, значною мірою і від використання еколого-природничого середовища як майданчика, на якому реалізується усвідомлення цінності власного здоров'я та здоров'я інших людей як основи ставлення до природи, від екологічної компетенції вихователів, від співпраці батьків та вихователів.

Тому необхідно проводити дослідницьку діяльність дітей старшого

дошкільного віку з метою розвитку особистості дитини, вміння порівнювати, узагальнювати власні спостереження, бачити й розуміти красу навколишнього світу, на вдосконалення мовлення та мислення дошкільників, творчих здібностей, культури почуттів.

Пошукова діяльність дітей старшого дошкільного віку має бути спрямована на пізнання й перетворення об'єктів навколишньої дійсності, експериментування та дослідження сприятиме розширенню кругозору, збагаченню досвіду самостійної діяльності, саморозвитку дитини. Засвоєння системи наукових понять, експериментальних способів пізнання навколишньої дійсності дадуть можливість дитині стати суб'єктом навчання, навчитися вчитися, що є одним із аспектів підготовки до школи, дасть змогу розвинути інтелектуальну активність, пізнавальну культуру та ціннісне ставлення до реального світу. Проводячи практичні заняття в ЗДО значно зросте ініціативність у практичній діяльності та активність дітей при виконанні практичних доручень. Діти розширять свої екологічні уявлення, своє вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки в природі; в них зросте інтерес та емоційна реакція до об'єктів і явищ природно-предметного світу; діти стануть дбайливими та добрішими, навчатимуться співпереживати, радіти, хвилюватися, оволодівати навичками догляду за тваринами та рослинами [15, с.106].

Форми та методи роботи в даному напрямі будуть описані в наступному підрозділі. Найголовнішим завданням екологічного виховання старших дошкільників є безперервність процесу. Вказане завдання неможливо реалізувати тільки в закладі дошкільної освіти, необхідна тісна співпраця з ЗДО з сім'єю. Екологічна освіта батьків є дуже важливим, і в той же час, важким напрямком педагогічної діяльності. У вихователів є переваги в тому, що педагоги мають можливість зустрічатися з батьками щодня і в особистому контакті здійснювати співробітництво. Сім'я, як середовище розвитку особистості, має великий вплив на формування основ екологічного світогляду людини. І як би не намагалися педагоги прищепити навички екологічної

культури, без взаємодії з сім'єю цього зробити неможливо.

З метою виявлення батьківських уявлень і очікувань від екологічної освіти своїх дітей ми провели анкетування. Анкетуванням охоплено 19 батьків. Опитування батьків вихованців дозволить педагогічному колективу не тільки дослідити уявлення батьків про функції педагогічного колективу, а й виявити їх освітні запити і претензії у напрямку екологічного виховання.

Так на питання анкети «Чи знаєте Ви, що таке екологія, що вона вивчає, чим займається?» – 100 % батьків відповіли «так».

Далі ми спитали думки батьків, «Чи знаєте Ви, що заклад дошкільної освіти поглиблено займається питаннями екологічного виховання?» – 21,05 % відповіли ні» та 78,95% знають, що ЗДО займається питанням екологічного виховання дошкільників.

«Чи цікавить Вас дана проблема?» - на це питання відповіді розподілилися наступним чином: «так» – 57,89% та «ні» 42,11 %, що вкотре нам говорить про те, що робота ЗДО з батьками дітей просто необхідна.

На питання анкети «Як Ви самі ставитеся до природи, чи любите тварин, птахів?» відповіді розподілилися наступним чином: дбайливо ставлюсь до природи, люблю тварин – 63, 15%; байдуже – 21, 05%; я не люблю тварин – 10,52%; є проблеми більш серйозні – 5,26%. Тобто можемо відмітити, що більшість батьків все ж таки піклується про природу, та є й такі батькі, яким байдуже до проблем довкілля. В процесі дослідження ми виявили, що 100% батьків підтримують проведену в дитячому садку роботу з екологічного виховання старших дошкільнят.

Це проявлялось в тому, що батьки розмовляли з дитиною про природу – 42,1%, придбали тварин – 21,05%, підгодовували птахів – 15,78%, ходили з дитиною на екскурсію в природне середовище – 21,05%, висаджували дерева - 17,58%, висаджували квіти – 26, 31%, зробили город на підвіконні – 10,52%, зробили шпаківні – 10,52%, ходили на виставку «Золота осінь» – 5,26%.

На питання «Чи знайомили Ви дітей з правилами поведінки в природі?» -

63,15% «так», 36, 84% – «ні», що не може не засмучувати.

Проте всі 100% опитаних вважають, що це необхідно робити.

На питання «У чому Вам потрібна допомога ЗДО з даної проблеми?», батьки відповіли: методична допомога – 15,76%, батьківські збори або якість заняття – 63,15%; спільні свята або прогулянки – 47,36%. Позитивно оцінюють роботу ЗДО з питання екологічного виховання – 73,68% опитаних.

Оцінюючи роботу батьків з екологічного виховання дітей, слід визнати, що вона є недостатньою. Деякі сім'ї (в середньому приблизно 25%) взагалі не надають цьому значення, а інші розуміють важливість проблеми, але реалізується вона формально. В основному батьки покладаються в цій проблемі на ЗДО. Ця ситуація підвищує відповідальність працівників ЗДО за формування екологічної грамотності та вихованості дітей. Серед форм, в яких можливе здійснення екологічної освіти в умовах дошкільної освітньої організації, слід рекомендувати в основному такі: тематичні екологічні бесіди, практична діяльність по догляду за рослинами і тваринами, читання і обговорення природоохоронної художньої літератури, екологічні казки і екологічна стежка.

2.3 Педагогічні умови розвитку екологічної вихованості дітей старшого дошкільного віку

Аналіз науково-педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що на сьогодні єдиного підходу до розуміння поняття «педагогічні умови» не існує. Узагальнено можна стверджувати, що педагогічні умови є цілеспрямовано створеним середовищем, у якому тісно взаємодіють психологічні й педагогічні чинники (система відносин, дидактичні засоби тощо), що дозволяють педагогові ефективно здійснювати освітню роботу.

Для повноцінної та ефективної екологічної освіти дітей повинні бути створені відповідні умови, які багато в чому пов'язані із вихованням та надання дітям знань про екологію та природу й навколишнє середовище.

Важливими факторами, які впливають на екологічне виховання у старших дошкільників є інтенсифікація різних видів діяльності дітей (ігрової, навчальної, трудової, творчої), насичення їх екологічним змістом.

На думку вченої Т. Марчій-Дмитраш досягнення високих результатів у екологічному вихованні дітей старшого дошкільного віку можливе лише у процесі реалізації таких основних педагогічних умов:

- екологічна спрямованість навчально-виховної роботи дошкільного закладу;
- формування екологічної відповідальності дошкільників;
- приклад вихователя у ставленні до природи;
- максимальне використання різних видів дитячої діяльності в екологічному вихованні дітей;
- підвищення рівня професійної підготовки кадрів з проблеми формування екологічної культури дітей;
- співпраця закладів дошкільної освіти, шкіл, сім'ї у формуванні екологічної культури вихованців;
- врахування вікових, індивідуальних і психологічних особливостей дітей старшого дошкільного віку;
- застосування на практиці інформації екологічного змісту.
- формування у дітей системних знань про природні об'єкти і явища та виховання емоційно-ціннісного ставлення до них;
- систематичне використання наявної в закладі дошкільної освіти екологічного, розвивального предметно-просторового середовища;
- залучення дошкільників до посиленої природоохоронної діяльності [48, с.195].

На думку І. Паласевич, «екологічне виховання є важливим напрямом роботи вихователів закладу дошкільної освіти, які мають стати для дітей не тільки носієм знань, а й прикладом для наслідування. Необхідно так організувати діяльність старших дошкільників, щоб через їхні власні

відкриття, розв'язання проблемних завдань, багатоманітні дії з природними об'єктами вони здобували нові знання про навколишній світ, усвідомлювали його красу й неповторність, берегли, охороняли та примножували його» [56, с.89].

На думку дослідниці І. Паласевич, ефективність екологічного виховання старших дошкільнят забезпечується реалізацією низки педагогічних умов, а саме:

- формування зацікавленості й позитивної мотивації під час занурення вихованців у розвивальне екологічне середовище;
- систематична організація спостережень у довкіллі, екскурсій, екологічних стежин, тематичних днів, екологічних проєктів, які налагоджують живий контакт дітей із природою, сприяючи їхній елементарній дослідницько-пошуковій діяльності;
- необхідність екологізації різних видів діяльності дітей – пізнавальної, ігрової, образотворчої, мовленнєвої, театралізованої, музичної, трудової тощо;
- співпраця закладів дошкільної освіти з родинами вихованців в екологічному вихованні [56, с.89].

Як вказують Г. Чорна та Г. Скірко «педагоги і батьки усвідомлюють важливість навчання дітей правилам поведінки в природі. І чим раніше починається робота з екологічного виховання, тим більшою буде її педагогічна результативність. При цьому в тісному взаємозв'язку повинні виступати всі форми і види виховної діяльності. Провідна роль у формуванні екологічно вихованої особистості належить закладам освіти. У дошкільному дитинстві мають сформуватись основи екологічної компетентності, які стануть підґрунтям подальшого гармонійного розвитку людини» [83, с.165].

Екологічне виховання в закладах дошкільної освіти має включати такі складники, як:

1. Створення в закладі дошкільної освіти умов для екологічного

виховання: розвивального середовища, фонду методичних, наочно-ілюстративних матеріалів;

2. Організація «екологічного простору» в приміщенні дитячого садка: групові куточки природи, зимовий сад, теплиця, кімната природи, акваріум (модель прісноводного водоймища, штучно створена мініекосистема), живий куточок, в якому зберігається екологічний принцип утримання тварин, устаткування їхніх приміщень під природні умови життя, правильний догляд;

3. Організація та обладнання «екологічних просторів» на ділянці закладу дошкільної освіти: майданчика природи, мікроферми, «куточка незайманої природи» (лісу, луку, пустиря), екологічної стежки, «лікарських грядок», городу;

4. Створення умов для праці дітей і дорослих у природній зоні закладу дошкільної освіти.

Екологічні знання дитині доцільніше отримувати в пізнавальній діяльності. Її основними видами є екологічні екскурсії, спостереження, прогулянки [83, с.166].

Передусім зазначимо, що для активізації екологічної освіти дітей дошкільного віку як інноваційного шляху забезпечення здоров'язбережувального характеру освітнього процесу важливим є формування у дітей основ екологічного світогляду.

Ефективність цього процесу залежить від етапізації, що забезпечить структурованість, логічність та послідовність дій задля досягнення конкретного результату. Етапи формування екологічного світогляду:

1. Вивчення індивідуальних особливостей і здібностей кожної дитини та професійних здібностей, знань, екологічної культури педагогів.

2. Створення умов для формування екологічного світогляду:

– зовнішніх: зв'язок з іншими установами (дитячою бібліотекою, міським краєзнавчим музеєм, екологічними службами, екологічними спільнотами, клубами здорового способу життя тощо);

– внутрішніх: організація розвивального середовища для дітей (екологічні куточки в кожній віковій групі, екологічні стежини, розвивальні та рухливі ігри на екологічну тематику, літературні твори, що допомагають формувати екологічний світогляд); організація для педагогічних працівників семінарів, консультацій, тренінгів, ворк-шопів, взаємовідвідування, конкурсів, виставок та ін.

3. Організація освітнього процесу: різні форми роботи з екологічного виховання (екологічні проекти, квести, праця в природі, експериментально-дослідницька діяльність у природі, цільові прогулянки, екскурсії, пішохідні переходи, свята на екологічну тематику, природоохоронні заходи та ін.).

4. Аналіз результатів: цікавість дитини до екологічної діяльності, високий рівень знань, умінь і навичок, ініціативність та самостійність дій дитини, формування активної життєвої позиції особистості в пізнанні довкілля, формування основ здорового способу життя [62, с.51].

Головною умовою реалізації принципу наступності у закладах дошкільної освіти і початкових школах є забезпечення неперервності навчання, оскільки це допоможе забезпечити формування екологічно вихованої особистості.

Разом із тим, на формування екологічної культури дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку впливають зміст, методи, форми і засоби екологічного виховання, які використовуються педагогами обох ланок. Слід надавати перевагу таким із них, які б сприяли емоційно-ціннісному ставленню до природи, формуванню знань про природу як систему, зокрема цінними в цьому аспекті є екскурсії, спостереження, праця в природі, природоохоронна діяльність, зокрема:

- захист природного середовища (підгодовування птахів, допомога пораненим тваринам, виготовлення і встановлення годівниць тощо);
- покращення природного середовища (висаджування дерев, квітів тощо);
- бесіди про необхідність охорони природи;

– збереження і використання дарів природи (збір природного матеріалу, виготовлення різноманітних виробів тощо).

Знання, уміння й навички природоохоронної роботи послідовно формуються на заняттях, уроках, екскурсіях, прогулянках, маршрутах екологічними стежками, вдома з батьками, у процесі спільної роботи вихованців закладів дошкільної освіти і початкової школи [48, с.196].

На думку В. Онопрієнко «зв'язок дитини зі світом природи формується шляхом турботливого ставлення до об'єктів, які потребують допомоги, природоохоронної пропаганди. Так, старші дошкільнята разом із дорослими можуть виготовляти для птахів годівниці, підгодовувати тварин узимку, висаджувати лікарські рослини тощо. Як підтверджує практика, природоохоронна діяльність має цінний виховний ефект, коли у дошкільнят сформоване ціннісне ставлення до навколишнього середовища, адже вона ґрунтується на власній екологічній активності дитини, а не на виконанні прохань чи вимог дорослого» [53, с.328].

Зауважимо, що безпосереднє спілкування дітей з об'єктами та явищами довкілля сприяє виникненню у них позитивних емоцій. Під час такої своєрідної взаємодії з об'єктами природи у дошкільнят формується емоційно-ціннісне ставлення до них. Упродовж їх сприймання можна виокремити два компоненти: емоційний (прояви радості, здивування, захоплення, прагнення привернути увагу до того чи того об'єкта, згадування про нього через певний час) та пізнавальний (естетична спостережливість, що виявляється у здатності самостійно виділяти об'єкт серед інших; уміння висловлювати певні судження про об'єкт та його властивості) [62, с.52].

Формуючи в дітей гуманне ставлення до природи, на думку З. Плохій, доцільно виходити з того, що вони є невід'ємною її частиною. Виявляючи співчуття до іншої живої істоти, визнаючи її право на існування, вихованці стають добрішими, відповідальнішими, уважнішими [61, с.71].

Вважаємо, що сформувати гуманістичний світогляд дитини поза

естетичною константою буття неможливо. Адже любов і повага до всього живого не виникає лише в межах споживання, а передбачає насамперед духовну цілісність, є засобом розкриття сутнісних сил дитини. До системи гуманістичного світогляду органічно вплітається екологічне світобачення – це певною мірою цілісне уявлення дитини про природне довкілля, про саму себе та своє місце у ньому; це особливе розуміння світобудови, що ґрунтується на узагальнених знаннях про світ, на ідеальних переживаннях ціннісних (моральних та естетичних) аспектів взаємодії з природою; це сталі установки практичної діяльності, які зумовлюють поведінкові програми щодо позиціонування дитини у природі [78, с. 13].

Екологічне світобачення дітей безпосередньо залежить від якості їхніх ціннісних орієнтацій на взаємозв'язок із природою. Турбуючись про належну культуру ставлення дошкільнят до природи, не слід нехтувати таким впливовим фактором екологізації їхньої свідомості, як формування естетичного сприйняття світу. Відчуття його краси може стати досить надійним регулятором поведінки дитини у природі, що є важливим чинником естетичного, морального й екологічного виховання. Отож, процес екологічного виховання передбачає формування основ екологічної культури, структурними компонентами якої є екологічні знання й уявлення, почуття [78, с.14].

Серед форм, в яких можливе здійснення екологічної освіти в умовах дошкільної освітньої організації на думку В. Онопрієнко, слід рекомендувати в основному такі: тематичні екологічні бесіди, практична діяльність по догляду за рослинами і тваринами, читання і обговорення природоохоронної художньої літератури, екологічні казки і екологічна стежка [53, с.332].

Екологічна стежка. Оскільки поїздки дітей в національні парки або заповідники Чернігівської області, в яких створені екологічні стежки, мало можливі, то необхідно створити екологічну стежку, або краще сказати, міні-екологічну стежку безпосередньо на території дитячого садка. Створити стежку на території дитячого садка можна, якщо його ділянка досить велика і на ній є

природне розмаїття і цікаві об'єкти. Специфіка такої стежки в тому, що загальна протяжність її невелика, і основна частина об'єктів створюється спеціально, що дозволяє підібрати їх так, як необхідно для формування у дітей екологічної грамотності. Необхідно висадити і різні види медоносних трав: вони привернуть різноманітних запилювачів: бджіл, джмелів, метеликів і ін., які будуть служити цілям екологічної освіти і виховання. Добре, коли на екологічній стежці поряд з рослинами є ще й об'єкти тваринного світу: шпаківня з шпаками, годівниця для птахів, мурашник [53, с. 334].

Найбільш доцільними і продуктивними в екологічному вихованні дітей є ігри, зокрема дидактичні, які дають можливість педагогу аналізувати і діагностувати рівень вихованості і екологічної свідомості, мотиви поведінки вихованців у ігрових діях. Дидактичні ігри допомагають систематизувати екологічні знання, закріпити уявлення про взаємозв'язки у живій і неживій природі, сформувати відповідальне ставлення до природи («Що роблять з дерева», «Що виростили люди», «Птахи в природі», «Цікаві предмети», «Відгадай правило» та інші).

Серед сюжетно-рольових ігор цінними з метою формування екологічно вихованої особистості є такі: «Зоопарк», «Птахоферма», «Ліс» та інші, у яких діти виявляють своє ставлення до об'єктів природи, свої емоції, почуття, думки, глибше усвідомлюють взаємозв'язки у довкіллі. Також актуальними є ребуси ботанічного і зоологічного змісту, в яких дитина розв'язує комплекс завдань, застосовуючи на практиці екологічні знання [48, с. 196].

Читання книг екологічного спрямування з обговоренням і заучування віршів про природу. У план заходів, що проводяться вихователями з формування екологічної грамотності дітей, необхідно включити читання книг про природу екологічного спрямування з їх обговоренням. А також читання або розповідь казок, відповідної тематики. В. Сухомлинський писав: «Казка невіддільна від краси... завдяки казці дитина пізнає світ не тільки розумом, а й серцем. І не тільки пізнає, а й відгукується на події і явища навколишнього

світу, висловлює своє ставлення до добра і зла». Серед багатьох казок і книг про природу і дбайливого до неї ставлення в першу чергу можна рекомендувати: Шевчук В. «Панна квітів», Солтис-Смирнова М.П. «Бережімо Землю», Дарелл Д. «Балакучій пакунок», Мозер Е. «Мануель и Діди», Савка М. «На болоті», Амфт Д. «Як полюбити Павучка», Прохасько М., Прохасько Т. «Куди зникло море», Вікторова Т. «Шубки-невидимки», «Лисеня та цуценя», Лопатіна О. О., Скребцова М. В. «Оповіді матінки землі», Сухомлинський В.О. «Квітка сонця» [53, с. 335].

Так, у казках природознавчого змісту (як народних, так і авторських) часто розкрито стосунки людей з природою, ставлення людини до об'єктів природи, дії героїв і наслідки їх вчинків. Аналізуючи казки, педагог сприяє формуванню екологічної культури вихованців через сприйняття усвідомленню позитивних і негативних вчинків щодо довкілля, вмінь діяти у складних життєвих ситуаціях, оберігаючи довкілля. Тому важливо залучати дітей до складання казок, оскільки такий вид роботи дає можливість педагогу діагностувати рівень їх екологічної свідомості та культури.

Цінними також є такі види роботи як перегляд і аналіз фільмів на екологічну тематику, збирання насіння і лікарських рослин, природознавчі ігри, свята і розваги екологічного змісту. Вони допомагають усвідомити специфіку взаємозв'язку людини з природою, місце природи в житті людини, рівень екологічних проблем і можливі шляхи їх вирішення, набути вмінь охороняти довкілля [48, с.197].

Догляд за рослинами і тваринами в живому куточку та вдома. Живий куточок необхідний для повної реалізації завдань формування у дітей екологічної грамотності. За допомогою живого куточка вирішується багато педагогічних завдань:

- постійна присутність рослин і тварин формує у дітей почуття єдності з природою і її об'єктами;

- систематично-етичні спостереження в куточку природи розвиває конкретні уявлення про рослини і тварин;
- залучення дітей до догляду за мешканцями живого куточка прищеплює дбайливе і відповідальне ставлення до живих істот, виховує любов до природи;
- здорові і красиві рослини і тварини впливають на емоції дітей, розвиваючи естетичні почуття.

Живий куточок розміщується в спокійному і не галасливому приміщенні, він містить досить широкий асортимент рослин і тварин. Знайомство з ними і догляд (годування, чистка клітки та ін.) є хорошою базою для знайомства з ними дітей і вироблення у дітей любові до світу тварин і рослин. Як приклади тварин, яких можна утримувати в куточку живої природи, рекомендується ряд видів хребетних вітчизняної та зарубіжної фауни, доступних до придбання і які добре виживають в умовах неволі. Це можуть бути жаби, білі миші, канарейки та ін.

«Екологічно правильне утримання тварин – це створення для них індивідуальних умов, максимально копіюють природне середовище їх проживання: відведення досить великого простору (наземного, повітряного, ґрунтового, водного), оснащення приміщення (вольєра, акваріума, тераріуму) відповідною атрибутикою з природного матеріалу, створення необхідного температурного режиму, добірка потрібних кормів» [53, с.336].

Вагоме місце у реалізації принципу наступності в екологічному вихованні дітей відіграє співпраця закладів дошкільної і початкової освіти з сім'єю, оскільки саме в межах родинного виховання дитина отримує перші знання про природу, вчиться спостерігати і взаємодіяти з нею. Доцільними є консультації і бесіди на природничу тематику задля підвищення екологічної свідомості батьків і дітей, а також стенди, екологічні куточки та плакати зі статтями, віршами, оповіданнями, загадками екологічного змісту.

Формування екологічної культури дітей дошкільного і молодшого

шкільного віку – основна мета навчально-виховної роботи з екологічного виховання, складний процес, який визначається як психофізіологічними і віковими особливостями вихованців, так і системою дій педагога. В цьому віці закладаються основи екологічного мислення, усвідомлення взаємозв'язків у природі, уміння і навички діяти бережливо в довкіллі [48, с.198].

Сім'я, як середовище розвитку особистості, має великий вплив на формування основ екологічного світогляду дитини дошкільного віку. І як би не намагалися вихователі прищепити навички екологічної культури дошкільникам та без взаємодії з сім'єю дитини цього зробити неможливо.

Для дослідження уявлень та очікувань батьків від екологічної освіти ЗДО доцільно провести анкетування. Опитування сімей вихованців ЗДО дозволить педагогічному колективу не тільки побачити думки батьків про функції педагогічного колективу, а й дослідити їх запити і претензії до закладів дошкільної освіти щодо екологічного виховання [37, с. 52].

На сьогоднішній день найбільш актуальним і затребуваним напрямком взаємодії ЗДО з батьками є консультування батьків. Воно носить індивідуальний характер і проводиться у формі бесід і консультацій. Тому доцільно розробити систему роботи, яка буде включати в себе певний зміст, методи та форми роботи, а також створення умов для постійного спілкування дітей з природними об'єктами, зокрема:

- пропагувати екологічні знання серед батьків і залучати їх до спільної діяльності з ЗДО та дітьми;
- проводити спільні заходи, до яких батьки проявляли б особливий інтерес.
- розробити одну з форм наочної агітації – листівку або брошуру, в якій доступно описати правила поведінки в природі. Для ефективності даної форми можна організувати конкурс листівок на тему «Бережіть природу», учасниками якого є самі батьки дошкільників;

- випуск екологічних газет. Ще однією формою роботи ЗДО з батьками дошкільників є екологічні газети. Газети можуть містити цікаві факти з життя рослин, тварин, про явища природи, в яких можна запропонувати домашні завдання у вигляді ребусів, кросвордів, вікторин, опис дослідів. Домашні завдання можуть включати: малюнки, вироби з природних і неприродних матеріалів, тим самим викликати зацікавленість і батьків і дітей;
- сторінка про «Наш день», з метою прояву цікавості батьків до інформації, розмістити сторінки про день, проведений в дитячому садочку, в яких би розповідалося про поведінку дітей на майданчику, в природі, їх міркуваннях і висновках, зроблених ними після спостережень в природі. Вихователі можуть давати рекомендації батькам як звернути увагу на відповідну літературу;
- проведення групових батьківських зборів за присутності дітей. Такі збори в подальшому дадуть можливість вільного спілкування, обговорення різних питань і вироблення єдиних підходів до екологічного виховання дітей;
- організувати батьків для активної участі в природничих заходах: виготовлення батьками і дітьми плакатів, шпаківень, облаштування живого куточка;
- педагогічні бесіди з батьками на екологічні теми. Бесіди вихователя з батьками – найбільш доступна і поширена форма встановлення зв'язку вихователів з сім'єю дошкільників, його систематичного спілкування з батьком і матір'ю дитини, з іншими членами сім'ї. Бесіда може використовуватись батьками як самостійна форма і в поєднанні з іншими формами, наприклад: бесіда при відвідуванні сім'ї, на батьківських зборах, консультації. Мета педагогічної бесіди - обмін думками з того чи іншого питання виховання і

досягнення єдиної точки зору з цих питань, надання батькам своєчасної допомоги;

- у роботі з батьками ЗДО має використовувати домашні завдання. Так, напередодні вихідних, відпустки, виїзду сім'ї на природу діти і батьки отримують завдання поспостерігати, потім розповісти, передати свої враження в малюнку, заготовити природний матеріал, виготовити вироби, виготовити гербарій, зібрати насіння рослин для поповнення групових колекцій;
- організовувати спільні екологічні проекти. Цілі екологічних проектів: формування екологічної компетентності та природоохоронної діяльності батьків у справі виховання дітей дошкільного віку.

Завдання екологічних проектів:

1. Підвести до розуміння важливості проблеми взаємини людини з природою та наслідків діяльності людини в ній.
2. Розширити уявлення батьків про те, що в природі ніщо не зникає безслідно і дуже важливо навчити дитину захищати природу, любити її і вміти охороняти.
3. Підвищити рівень екологічної культури та поінформованості батьків.
4. Формувати дитячо-батьківські відносини в руслі виховання інтересу і екологічно правильної поведінки в природі.
5. Вчити батьків на особистому прикладі ставитися до природи дбайливо, охороняти і захищати її.

Також можна порекомендувати створити еколого-розвивальне середовище в домашніх умовах, яке має включати:

- куточок живої природи, в який входять різноманітні кімнатні рослини, вирощені дитиною самостійно або разом з батьками;
- куточок «вирощування», в якому є всі необхідні засоби для самостійної дослідницько-практичної діяльності дошкільників (вирощування,

пересадка, лікування рослин, спостереження за їх розвитком): інструменти для роботи з землею, земля, пісок, дрібні камінчики, вода, розсада, насіння квітів і овочів або кісточки від фруктів і т. ін.;

– наочний матеріал: фотографії на тему «природа», журнали і книги про рідну природу і природу всього світу в цілому.

Що може дати така спільна система співпраці педагогічного колективу ЗДО та батьків. По-перше це сприятиме вихованню у дітей усвідомленого дбайливого ставлення до природи, людей, навколишнього простору, що складе основу екологічної культури. По-друге, завдяки запропонованій роботі батьки стануть активними учасниками освітнього процесу, взаємодія з сім'єю дозволить домогтися найбільших результатів в роботі з дітьми.

У батьків з'явиться зацікавленість самостійно підвищувати екологічну культуру своїх дітей. Робота з сім'єю сприяє підвищенню педагогічної культури батьків, вироблення правильних форм взаємодії дитячого садка і сім'ї, допомагає створити для дітей більш сприятливу обстановку в сім'ї. Завдання вихователів і батьків – підвести дітей до розуміння того, що всі ми разом, і кожен з нас окремо у відповіді за Землю, і кожен може зберігати і примножувати її красу.

Також можемо запропонувати план проведення місяця екологічного виховання в ЗДО.

Таблиця 2.5

План проведення екологічного виховання «Збережемо чистим довілля» протягом місяця

План роботи групи	Дата
Щоденні ранкові бесіди про навколишнє середовище (презентація подвір'я ЗДО, бесіди про користь природи, її красу)	
Проведення дидактичних ігор, спостережень, дослідів, екскурсій з старшими дошкільниками	
Підбір навчально-виховних занять відповідно до тематичної теми тижня	
Перегляд мультимедійних презентацій, наприклад «Книга скарг природи» з відповідними коментарями вихователів, «Червона книга України», «Природа рідного краю», «Моє улюблене чисте місто», «У гостях у матінки-природи»	
Тижнева акція: «Віродимо «легені» міста», «Дерево майбутнім поколінням», «Квітучі кущі», «Духмяна квіткова країна».	
Бесіди екологічного спрямування: «Спів пташиний дарує весна», «Дім для пташки», «Пробудження природи», «Квітучі сади», «Золота осінь».	
Сезонні виставки: «Подарунки осені», «В гостях у їжачка», «Ходить гарбуз по городу», «Виставка шпаківень», «Виставка малюнків «В очікуванні весни», «Перші дарунки літа».	
Проведення досліджень: «Допоможіть кімнатним рослинам» (заняття – дослідження), «Для чого пересаджувати рослини», «Екологічний патруль», «Сад на підвіконні», «Вітаміни на вікні» (висаджування цибулі та редьки)	
Читання художньої літератури з даної тематики: читання віршів, казок екологічного спрямування, творів видатних класиків, зокрема В. Сухомлинського, Г. Сковороди.	
Планування освітнього процесу за творами В.О. Сухомлинського	
«Йдемо в гості до бабусі Медуниці» (бесіда про лікарські рослини, їх властивості, вигляд, користь та шкоду).	
Створення екологічного проекту «Моя улюблена квітка»	

Проведення екологічної стежки «Мій Чернігів»	
--	--

Доцільно проводити «екологічні дні», наприклад (Див. табл.2.6):

Таблиця 2.6

План проведення екологічних днів

Понеділок	«Земля – наш спільний дім» (Чисте довкілля-здоров'я людей! Що шкодить природі?)
Вівторок	«Книга скарг природи» (екологічні знаки)
Середа	«Дбаємо про чистоту довкілля» (правила поведінки, дитячий туризм, толока)
Четвер	Сторінками «Червоної книги»
П'ятниця	«Шануймо природу»

Таким чином, робота з формування у дітей старшого дошкільного віку екологічної вихованості повинна бути комплексною і включати різні форми і методи. Основними і найбільш ефективними формами, як показав досвід і літературні дані, є тематичні бесіди екологічного змісту або, які включають окремі елементи екологічної освіченості, спостереження в природі в процесі екскурсій в ліс, на луг, формування екологічних стежок і розробка правил проходження по ним, практична робота в живому куточку, робота по догляду за тваринами і рослинами, практична участь в очищенні території, зборі сміття, конкурси «вгадай рослину», «вгадай тварину».

Додатково необхідно на курсах підвищення кваліфікації для вихователів ЗДО включити в програму екологічний блок, для ведення занять запрошувати фахівців екологів. При проведенні батьківських зборів акцентувати увагу батьків на необхідність формування у дітей екологічної грамотності. Удосконалити матеріальну базу ЗДО, зокрема, поповнити асортимент рослин і тварин в живому куточку, кімнатні рослини забезпечити етикетками з їх назвами, закласти екологічну стежку.

Висновки до розділу 2

Таким чином, метою екологічного виховання є формування основ екологічної культури, основним складником якої є екологічна свідомість. Результатом екологічного виховання вважається екологічна вихованість, яка складається з екологічних уявлень, емоційно-ціннісного ставлення до природи, екологічно доцільної поведінки та діяльності в природі. Екологічні уявлення дітей старшого дошкільного віку є водночас складовою частиною виховання екологічної свідомості, складовим елементом екологічної культури, екологічної вихованості та підґрунтям формування позитивного емоційно-ціннісного ставлення до природи та екологічно доцільної поведінки в ній.

Одним із шляхів підвищення ефективності здоров'язбережувальної та природозбережувальної спрямованості екологічної освіти дітей дошкільного віку є визначення дієвого методичного інструментарію. Використання сучасних методів формування еколого-природничої компетенції дітей набуває значимості основних базових засад побудови освітньої взаємодії дорослих і дітей в еколого-природничому середовищі, серед яких провідним є емоційне та діяльнісне включення у пізнання світу природи. Внаслідок такої взаємодії когнітивним символом є правило еколого доцільної поведінки, що не продиктоване дорослим, а набуте дитиною самостійно.

Використання різноманітних ігрових форм дає змогу педагогові налаштувати дітей на взаємодію з природою, навчити їх ставити себе на місце того чи іншого природного об'єкта, занурюватися в його простір, розв'язувати проблемну ситуацію, активно діяти й самостійно ухвалювати рішення.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Таким чином, у магістерській роботі наведено теоретичне узагальнення наукових здобутків у сфері спільної роботи закладів дошкільної освіти з батьками з екологічного виховання старших дошкільників. Проведене дослідження дозволило нам зробити наступні висновки та узагальнення.

1.Одією з тенденцій подальшого розвитку цивілізованого суспільства полягає в навчанні молодшого покоління відчуття відповідальності за навколишнє середовище, адже від рівня екологічної освіти населення залежить його стан. Згідно з вимогами Базового компонента, до кінця дошкільного періоду в дитини мають бути сформовані елементи екологічного світорозуміння, екологічної вихованості, позитивне емоційно-ціннісне ставлення до природи. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні орієнтує сучасних фахівців дошкільного профілю у виборі завдань і змісту роботи з дітьми таким чином, щоб не стільки озброювати їх певною сукупністю знань, скільки відкривати перед ними “науку життя”, яка сприяла б формуванню творчих особистостей з розвиненим почуттям власної гідності та відповідальності за свої вчинки.

Екологічне виховання покликане забезпечити підростаюче покоління науковими знаннями про взаємозв'язок природи і суспільства, допомогти зрозуміти багатогранне значення природи для суспільства в цілому і кожної людини зокрема, сформуванню розуміння, що природа – це першооснова існування людини, а людина – частина природи, виховати свідоме добре ставлення до неї, почуття відповідальності за навколишнє середовище як національну і загальнолюдську цінність, розвивати творчу активність щодо охорони та перетворення оточуючого середовища, виховувати любов до рідної природи.

Екологічне виховання – це систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток у людини культури взаємодії з природою. Виховання

дитини в закладі дошкільної освіти повинно бути організовано так, щоб усіляко посилити пізнавальні можливості дітей завдяки формуванню в них допитливості та стійкого інтересу до навколишнього світу. Природа повинна відкритися перед дитиною як жива лабораторія, де можна спостерігати й вивчати життя її мешканців, як школа, в якій можна успішно оволодіти елементарними правилами поведінки, вміннями та навичками розумного використання природи, примноження її багатства.

2. Формування екологічної культури підростаючого покоління – одне з найважливіших завдань сьогодення. Виховання у дітей відповідального ставлення до природи – складний і довготривалий процес. Його результатом має бути не лише оволодіння відповідними знаннями та вміннями, а й розвиток уміння і бажання активно захищати, покращувати навколишнє природне середовище.

Отже, саме дошкільний вік є вагомим етапом щодо отримання екологічних знань, формування людського ставлення до живих істот і природи. Екологічним вихованням дітей повинні займатися не лише вихователі дитячих садків, але і батьки, рідні люди, і звичайно науковці, завдяки яким, ми маємо уявлення щодо інноваційних методів екологічного виховання. У молодшому дошкільному віці дитина діє ситуативно, часто не усвідомлюючи наслідки своїх дій та вчинків. Старші ж дошкільнята здатні пояснити свою поведінку, вони прагнуть діяти, як дорослі; потреба у схваленні спонукає їх дотримуватися встановлених етичних правил. На цьому віковому етапі урізноманітнюється й розширюється діяльність дітей, збільшується їхній досвід, активізуються пізнавальні мотиви, які поступово спрямовують їхню поведінку у природному докільлі. До того ж старші дошкільнята усвідомлюють моральні норми та правила поведінки, адекватно оцінюють власні якості, розуміють значення своїх дій для оточення. Усе це, своєю чергою, спонукає дитину старшого дошкільного віку до позитивного вчинку заради іншої живої істоти з власної ініціативи, а не за вимогою дорослого. За систематичного та цілеспрямованого

виховного впливу старший дошкільник здатен контролювати свої поведінкові прояви, власні дії та вчинки, дотримуватися моральних норм поведінки.

Відштовхуючись від думки учених можна зробити висновки, що найкраще виховувати та прищеплювати любов до природи з дитинства, коли діти починають цікавитися навколишнім середовищем і ставлять багато запитань. Важливо заохочувати дитину допомагати природі, а краще разом з батьками, вихователями показати на власному прикладі, як потрібно жити, щоб не забруднять землю. Також враховуючи те, що ми живемо в сучасному світі, потрібно використовувати інноваційні методи екологічного виховання, вони також є цікавими і доцільними.

Отже, у наш час винятково важливого значення набувають проблеми екологічного виховання. Вже з дошкільного віку дітям можна й необхідно закладати міцний фундамент любові до навколишнього середовища, формувати вміння й навички оберігати та примножувати багатства природи. Сучасні принципи, форми, засоби навчання та виховання дошкільників дають можливість одержати знання, закласти фундамент екологічної культури. Екологічне виховання дитини – це цілеспрямований вплив закладу дошкільної освіти та сім'ї. Тому перед вихователями та батьками стоїть важливе завдання виховати підрастаюче покоління екологічно грамотним, сформувати екологічну культуру сучасної особистості як форму регуляції взаємодії людини із природою, на основі власного прикладу прищеплювати бережливе ставлення до природи. Важливим завданням екологічного виховання є взаємодія педагогів та батьків. Під керівництвом батьків і педагогів розвиваються притаманні дітям любов, потяг до природи, виховуються почуття співпереживання. Тому особливого значення в роботі вихователів ЗДО набуває педагогічне керівництво діяльністю сім'ї з екологічного виховання.

3. В процесі дослідження визначено критерії сформованості екологічної компетентності дітей дошкільного віку: емоційний критерій (відчуття краси природи, переживання радості, захоплення, милування від її сприймання і

здатність на цій основі емоційно відгукуватися на різноманітні вияви елементів живої природи); практичний критерій (наявність інтересу дитини до практичної діяльності та участі в певних діях, корисних живій природі (догляд за тваринами, рослинами, допомога у висаджуванні рослин тощо); когнітивний критерій (активність пізнання дошкільника нового матеріалу під час активного «спілкування» з природою та розуміння суті живого навколо нас),

Аналіз результатів отриманих даних показав, що у традиційній системі дошкільної освіти не повною мірою реалізуються завдання екологічної освіти та екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку. Реалізація цих завдань видається нам можливою через забезпечення власне природозбережувального характеру освітнього процесу в ЗДО. Ефективність створення природозбережувального середовища в ЗДО залежить від багатьох чинників, значною мірою і від використання еколого-природничого середовища як майданчика, на якому реалізується усвідомлення цінності власного здоров'я та здоров'я інших людей як основи ставлення до природи, від екологічної компетенції вихователів, від співпраці батьків та вихователів.

Оцінюючи роботу батьків з екологічного виховання дітей, слід визнати, що вона є недостатньою. Деякі сім'ї (в середньому приблизно 25%) взагалі не надають цьому значення, а інші розуміють важливість проблеми, але реалізується вона формально. В основному батьки покладаються в цій проблемі на ЗДО. Ця ситуація підвищує відповідальність працівників ЗДО за формування екологічної грамотності та вихованості дітей.

В процесі дослідження виявили, що більшість батьків дбайливо ставиться до природи – 63, 15%; байдуже – 21, 05%; не люблять тварин – 10,52%. Тобто можемо відмітити, що більшість батьків все ж таки піклується про природу, та є й такі батьків, яким байдуже до проблем довкілля.

В процесі дослідження ми виявили, що 100% батьків підтримують проведену в дитячому садку роботу з екологічного виховання старших дошкільнят.

Це проявлялось в тому, що батьки розмовляли з дитиною про природу – 42,1%, придбали тварин – 21,05%, підгодовували птахів – 15,78%, ходили з дитиною на екскурсію в природне середовище – 21,05%, висаджували дерева – 17,58%, висаджували квіти – 26,31%, зробили город на підвіконні – 10,52%, зробили шпаківні – 10,52%, ходили на виставку «Золота осінь» – 5,26%.

Проте всі 100% опитаних вважають, що це необхідно робити.

На питання «У чому Вам потрібна допомога ЗДО з даної проблеми?», батьки відповіли: методична допомога – 15,76%, батьківські збори або якість заняття – 63,15%; спільні свята або прогулянки – 47,36%.

4.Ефективність екологічного виховання залежить від таких умов: активної дослідно-пошукової роботи дитини в природі; рівня розвитку дітей; рівня розвитку словесно-понятійного мислення, вміння узагальнювати, порівнювати; змісту конкретного завдання. Для підвищення ефективності екологічного виховання дітей дошкільного віку в процесі дослідницької діяльності необхідно дотримуватися таких педагогічних умов: орієнтування на індивідуальну значущість отримуваної інформації; відтворення набутих знань у різних видах діяльності: зображувальній, конструктивній, музичній, мовленнєвій, ігровій. Ефективність діяльності вихователя забезпечують: знання та досвід у галузі екологічного виховання, вміння визначати задум експериментально-дослідницької діяльності та планувати діяльність дітей, визначати мету, добирати засоби, зміст діяльності дітей до початку й після закінчення дослідження; систематичність практичної діяльності вихователя та дітей у природі; інтеграція результатів цієї діяльності в інші види з дещо зміненим змістом, завданнями й умовами.

На підставі ґрунтовного аналізу проблеми здоров'язбережувальної спрямованості екологічної освіти дітей старшого дошкільного віку можемо резюмувати наступні положення. По-перше, декларованість важливості екологічної складової дошкільної освіти не завжди супроводжується дієвістю. По-друге, ефективність використання еколого-природничого середовища як

засобу реалізації здоров'язбережувального підходу до організації освітнього процесу в умовах закладів дошкільної освіти певною мірою залежить від діагностики рівня сформованості еколого-природничої компетенції дітей дошкільного віку. По-третє, результати діагностики рівня сформованості еколого-природничої компетенції дітей старшого дошкільного віку зумовили висновок про домінування когнітивного підходу в роботі з дітьми, що веде до стереотипного утворення «знаю, але не вмію, не впроваджую». Тобто дітям притаманний когнітивно-поведінковий дисонанс. По-четверте, здоров'язбережувальний підхід у формуванні екологічної свідомості особистості ґрунтується на сприйманні дитиною себе як частини природи. У цьому сенсі природа є майданчиком, на якому реалізується механізм усвідомлення цінності власного здоров'я та здоров'я інших людей як основи ставлення до природи. По-п'яте, одним із шляхів підвищення ефективності здоров'язбережувальної спрямованості екологічної освіти дітей дошкільного віку є визначення дієвого методичного інструментарію.

Використання сучасних методів формування еколого-природничої компетенції дітей набуває значимості основних базових засад побудови освітньої взаємодії дорослих і дітей в еколого-природничому середовищі, серед яких провідним є емоційне та діяльнісне включення у пізнання світу природи. Внаслідок такої взаємодії когнітивним символом є правило еколого доцільної поведінки, що не продиктоване дорослим, а набуте дитиною самостійно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреева Т., Козоріз І. Використання екологічних проєктів як шлях формування екологічної культури дітей старшого дошкільного віку. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Педагогіка. Психологія. Філософія.* 2013. Вип. 28(2). С. 9-13.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України; наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. Київ: Світич, 2008. 430 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція). За ред. А.М. Богуш. Київ: Видавництво, 2012. 26 с.
4. Березюк В.С., Рудік О. А. Інноваційні технології в ДНЗ. Харків: Вид. група «Основа», 2017. 224 с.
5. Беленька Г.В., Науменко Т. С., Половіна О. А. Дошкільнятам про світ природи: старший дошкільний вік: навч.-метод. посіб. 2-ге вид. Київ: Генеза, 2014. 112 с.
6. Бихалова О. В. Роль казки в екологічному вихованні дітей дошкільного віку. *Таврійський вісник освіти.* 2014. № 3. С. 68-72.
7. Білик Л. І., Тарасенко Г. С., Чемерис І. А. Екологічне виховання: теорія та практика : навч. посіб. Черкаси: Вертикаль, 2011. 308 с.
8. Білопола Л. Дошкільникам – про природу рідного краю, або екологічний музей у дошкільному закладі. *Вихователь-методист дошкільного закладу.* 2015. № 7. С. 48-55.
9. Блощинський І. Г. Обґрунтування критеріїв і показників ефективності процесу формування адекватної самооцінки курсантів у навчальному процесі ВВЗО. *Наукові записки.* Вінниця: ВАТ «Віноблдрукарня», 2001. Вип. 4. С. 74 - 76.

10. Бондаренко В. О. Формування екологічного світорозуміння дошкільників через пошуково-дослідницьку діяльність. Майстер класи для вихователів ДНЗ / упоряд. В. М. Кравцова. Харків: Основа, 2009. 284 с.
11. Братанова Л., Ніжник О. Екологічний проект «Станьмо миром за природу». Вихователь-методист дошкільного закладу. 2013. № 10. С. 23–26.
12. Бугеря С. А. Таємниці землі: заняття з екологічного виховання з елементами дослідницької діяльності в старшій групі. *Дошкільний навчальний заклад*. 2015. № 5. С. 37-39.
13. Васильєва О. Осінні фантазії. *Методична скарбничка вихователя*. 2015. № 10. С. 22-23.
14. Вахняк Н., Негрій О. Сучасні ігрові форми в екологічному вихованні дітей. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2015. № 2. С. 107-112.
15. Волкова В. А., Алексюк І. Ю. Результати експериментального дослідження екологічного виховання дошкільників у процесі дослідницької діяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2017. Вип. 53. С. 102-108.
16. Волкова В. А., Барсук С. О. Педагогічні умови екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2017. Вип. 75(2). С. 11-15.
17. Голубець О., Самойленко З., Сербінович З. Діти рятують планету: вистава за участі старших дошкільнят. *Дошкільне виховання*. 2017. № 7. С. 38-40.
18. Горопаха Н. М. Виховання екологічної культури дітей. Рівне: Волинські обереги, 2001. 212 с.
19. Горопаха Н. П. Методика ознайомлення дітей з природою: хрестоматія. Київ: Слово, 2012. 432 с.

20. Грінь С. О., Довбишова Н. О., Мананкова В. Л. Екологічне виховання дітей як внесок у майбутнє планети. *Молодий вчений*. 2016. № 12 (39), грудень. С. 412-416.
21. Діденко В.Ф., Діденко Л.В., Кондрашова-Діденко В.І. Людина і світ: Словник. Київ: Віра-Р, 1998. 88 с
22. Дубовий В. І., Дубовий О. В. Екологічна культура: навчальний посібник. Херсон: Грінь Д.С., 2016. 256 с.
23. Дудченко Р. Енергія-помічниця : інтерактивні казки для старших дошкільнят. *Дошкільне виховання*. 2016. № 1. С. 28-30.
24. Екологічна культура. Виховуємо майбутнє. *Дитячий садок. Управління*. 2019. № 2. 44 с.
25. Екологічне виховання дитини дошкільного віку. За ред. Ю. А. Агачової. Херсон: РІПО, 2011. 70с.
26. Екологічне виховання. За ред. І. В. Воронюк. Херсон: РІПО 2011. 70 с.
27. Живіріхіна Л. А. Формування екологічної компетентності дошкільників. *Таврійський вісник освіти*. 2014. № 4. С. 69-75.
28. Житницька В. І. Морська подорож : заняття з екологічного виховання для дітей старшого дошкільного віку. *Дошкільний навчальний заклад*. 2015. № 6. С. 38-39.
29. Золотарьова Г., Рагуля В. Об'єднуємо зусилля для здорового довкілля. *Дошкільне виховання*. 2018. № 3. С. 11-13.
30. Іщенко Л. Екологічне виховання старших дошкільників та молодших школярів в НВК «Школа-дитячий садок». *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2007. Вип. 20. С. 154-158.
31. Калуська Л. В. Дивокрай: вибрані дидактико-методичні матеріали для працівників дошкільних закладів. У 2-х кн. Кн. 2. За ред. Л. В. Калуська. Тернопіль: Мандрівець, 2005. С. 6-185.

32. Канарова О. В., Худякова А. А. Інноваційні методи екологічного виховання дітей дошкільного віку. *Інновації в освіті: сучасні методика та їх практичне застосування*. 2019. – С. 81-84.
33. Кіндрат І. Весна – пора пробудження. *Методична скарбничка вихователя*. 2016. № 4. С. 4-7.
34. Кісельова І., Москаленко К. Збережемо дерева на землі!: екологічне свято. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2014. № 9. С. 64-70.
35. Кісельова І., Москаленко К. Формування природодоцільної поведінки старших дошкільників у межах екологічного проекту «У світі дерев». *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2014. № 7. С. 43-47.
36. Ковальчук О.П. Критерії та показники професійної мотивації військовослужбовців. *Вісник Національного університету оборони України*. № 2 (27). 2012. С.177-181.
37. Колесник С. О. Взаємодія дитячого садка і сім'ї з питань екологічного виховання. *Дитячий садок*. 2004. №25-26. С. 50-67.
38. Конституція України. Верховна Рада України; Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
39. Конюхова Т.С. Характеристика загальних підходів до екологічної освіти й виховання дітей дошкільного віку на сучасному етапі. *Освіта Донбасу*. 2006. № 5 (118). С. 62-67.
40. Кот Н. М. Про нові аспекти змісту екологічного виховання дошкільників. *Педагогічні науки*. 2005. № 2. С. 54-59.
41. Курняк Л. М. Екологічна культура: поняття та формування. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2015. № 10. С. 48-51.
42. Лапшина С. В. Теоретичні основи екологічного виховання дітей дошкільного віку. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2010. Вип. 24. С. 109-116.

43. Левківська Г. Виховуємо любов до природи. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2015. № 5. С. 60-65.
44. Лисенко Н. В. Екологічне виховання дітей дошкільного віку. Львів: Світ, 1994. 144 с.
45. Лисенко Н. В. Екологічне виховання дошкільників. Київ: Освіта, 1993. 160с.
46. Лисенко Н. В. Еко-око: дошкільник пізнає світ природи: навч.-метод. посіб. За ред. Н. В. Лисенко. Київ: Слово, 2015. 352 с.
47. Лисенко Н. В. Теорія і практика екологічної освіти: педагог-дошкільник: навч.-метод. посіб. За ред. Н. В. Лисенко. Київ: Слово, 2009. 400 с.
48. Марчій-Дмитраш Т. Шляхи реалізації принципу наступності в екологічному вихованні дітей в сучасних закладах дошкільної освіти і початкових школах. *Освітній простір України*. 2018. Вип. 12. С. 191-197.
49. Мусієнко М. М. Екологія: Тлумачний словник. Київ: Либідь, 2004. 376 с.
50. Нестеренко В. В., Лятамбур О. М. Екологічне виховання дітей дошкільного віку як педагогічна проблема. URL: http://sandavak.narod.ru/stud_stat/lyatambur.pdf (дата звернення: 18.10.2021).
51. Николаева С.Н. Методика экологического воспитания дошкольников. Москва: Академия, 2001. 184 с.
52. Ніколаєнко В. М. Екологічне виховання в ДНЗ. 2–6 років. Харків: Основа, 2014. 207 с.
53. Онопрієнко В., Походня Е. Екологічна освіта та виховання в дошкільних дитячих закладах. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал / Міністерство освіти і науки України, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка*. Суми Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. № 5 (79). С. 327-341.
54. Орлова О., Сімайкіна Т. Природа – мені, я – природі. *Методична скарбничка вихователя*. 2015. № 10. С. 4-20.

55. Основи екологічного виховання в ДНЗ. За заг. ред. О. В. Рідкоус. Херсон: РІПО, 2010. 70 с.
56. Паласевич І. Педагогічні умови екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку. *Молодь і ринок*. № 9/195. 2021. С.88-92.
57. Пасічник Н., Дода М., Гедз Г. Екологічна освіта дошкільників засобами театралізованої діяльності. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2014. № 4. С. 27-29.
58. Певіцина Т. О. Діяльність дошкільного навчального закладу та сім'ї з екологічного виховання дітей. *Таврійський вісник освіти*. 2013. № 2. С. 87-94.
59. Плохій З. Виховання екологічної культури дошкільників. Київ: Ред. журн. «Дошкільне виховання». 2002. 173 с.
60. Плохій З. Еколого-розвивальне середовище дошкільного навчального закладу (інноваційні підходи). *Дошкільне виховання*. 2010. №7. С.6-10.
61. Плохій З. П. Формуємо екологічну компетентність молодшого дошкільника: навч.-метод. посіб. до Базової прогр. розв. дитини дошк. віку «Я усвіті». Київ: Світич, 2010. 144 с.
62. Половіна О.А., Гаращенко Л.В. Формування еколого-природничої компетенції дітей дошкільного віку: здоров'язбережувальний підхід. *Молодий вчений*. 2018. № 8.1(60.1). С. 47-53.
63. Присяжнюк Л. Екологічна казка у роботі зі старшими дошкільнятами. *Дошкільне виховання*. 2014. № 9. С. 20-24.
64. Присяжнюк Л. Екологічний квест як освітня технологія. *Дошкільне виховання*. 2018. № 6. С. 12-13.
65. Про дошкільну освіту. Закон України від 11.07.2001 № 2628ІІІ. Редакція від 01.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> (дата звернення: 08.10.2021).
66. Про концепцію екологічної освіти в Україні МОН України; Рішення, Концепція від 20.12.2001 № 13/6-19. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text> (дата звернення: 14.10.2021).

67. Про освіту: Закон України від 05.09.2017. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39. ст.380.

68. Пруцакова О. Формування основ екологічної культури учнів 5-8 класів засобами дидактичної гри : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. пед. наук : спец. «Теорія і методика виховання». Київ., 2002. 20 с.

69. Пустова Н. Маленькі дослідники погоди: екологічне виховання дітей із порушенням зору. *Дефектолог*. 2019. № 10 (154). С. 12-23.

70. Пустовіт Н.А., Локшина О. І. Оберігаємо довкілля. *Дошкільне виховання*. 2009. № 6. С. 8-9.

71. Рославець Р.М. Психолого-педагогічні умови виховання екологічної культури дошкільників. Луцьк: Вежа, 2009. 97 с.

72. Рясенчук А., Кримва Н. Реалізація тематичного екологічного проекту «Птахи – наші друзі». *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. № 11. С. 63-70.

73. Самошкіна Л. Як діти озерце врятували: інтегроване заняття для дітей середньої групи. *Дошкільне виховання*. 2015. № 5. С. 30-31.

74. Совгіра С. Принципи наступності та неперервності в екологічному вихованні. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук, праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань. 2014. Вип. 49. С. 185-191.

75. Соцька О. Від знань та емоцій до екологодоцільної поведінки. *Дошкільне виховання*. 2014. № 11. С. 24-27.

76. Сухомлинський В. Павлинська середня школа. Вибрані твори: в 5 т. Київ: Радянська школа, 1976. Т.4. 640 с.

77. Тарасенко Г. Ведемо до природи стежинами поезії . *Дошкільне виховання*. 2019. № 5. С. 12.

78. Тарасенко Г. Формування у дошкільників гуманно-особистісного ставлення до природи : аксіологічний аспект. Актуальні проблеми дошкілля : зб. наук. пр. За ред. М. Чепіль. Дрогобич: РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2012. С. 13-20.
79. Тарасенко Г., Уманська Н. Театр природи: Естетико-екологічне виховання засобами театралізованої діяльності. *Дошкільне виховання*. 2016. № 12. С. 2-5.
80. Тарасенко С. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти. Навчально-методичний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010. - 320 с.
81. Терещенко І. Закривай міцніше кран, щоб не витік океан : заняття для старших дошкільнят. *Дошкільне виховання*. 2015. № 3. С. 23-25.
82. Фіцула М. М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Київ: Академія, 2000. 544 с.
83. Чорна Г. В. Скірко Г. З Формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку в різних видах діяльності в природі. *Дошкільна педагогіка. Інноваційна педагогіка*. Випуск 31. Т. 2. 2021. С.163-169.
84. Шевцова Л. Є. Екологічне виховання дошкільників: Подорож екологічною стежиною. *Дошкільний навчальний заклад*. 2015. № 3. С. 35-40.
85. Шевченко Т. Екологічне виховання дошкільників засобами музейної педагогіки. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2015. № 7. С. 44-47.
86. Шмигель Ж. В. Екологічне виховання дітей дошкільного віку: сучасні підходи. *Дошкільний навчальний заклад*. 2015. № 9. С. 26-31.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А.

АНКЕТА
«ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ»
(для батьків)

П. І. Б _____

Вікова група _____

1. Чи знаєте Ви, що таке екологія, що вона вивчає, чим займається?

2. Чи знаєте Ви, що заклад дошкільної освіти поглиблено займається питаннями екологічного виховання? Чи цікавить Вас дана проблема?

3. Як Ви самі ставитеся до природи, чи любите тварин, птахів?

4. Чи підтримуєте ви проведену в дитячому садку роботу з екологічного виховання дошкільнят? _____

5. У чому це проявляється? (Розмовляли з дитиною про природу, придбали тварин, підготовуєте птахів, ходите з дитиною на екскурсію в природу, проводите спостереження з дітьми за природними об'єктами, садите дерева, квіти, охороняєте природу і інше). Необхідне підкреслити.

6. Чи знайомі Ви дітей з правилами поведінки в природі? _____

7. Чи потрібно це робити? _____

8. У чому Вам потрібна допомога закладу дошкільної освіти з даної проблеми?

2. Як Ви оцінюєте роботу закладу дошкільної освіти з даного питання?

3. Ваші пропозиції, побажання. _____

ДЯКУЄМО!!!

ДІАГНОСТИЧНІ КАРТИ**РОЗДІЛ 1****Карта 1**

Мета: виявити, що і кого діти відносять до живого та неживого

Зміст: Д/гра «Живе – неживе»

Питання та завдання:

1. Що спільного і чим різняться об'єкти живої та неживої природи
2. Уважно роздивись картинки і поклади зелений кружечок на картинку, зображення на якій відповідає живій природі
- 3) дослід з пакетом (що в пакеті?, яке повітря?);
- 4) відповісти на питання: кому потрібна вода і навіщо?;
- 5) відповісти на питання: навіщо рослинам потрібний ґрунт?

Інтерпретація:

5 балів - правильно визначає всі об'єкти природи

4 бали - можливі де-які коливання, в наслідок яких все ж таки робиться правильний висновок

3 бали - допускаються 1-2 помилки, але виправляє їх після додаткових питань вихователя

2 бали - допускає більше ніж 3 помилки

Карта 2

Мета: виявити вміння дітей співвідносити стан погоди або природне явище зі схематичним зображенням

Зміст: Д/гра «Прогноз погоди»

Питання та завдання:

1. Поклади схематичне зображення на те природне явище, якому воно відповідає.
2. Що об'єднує між собою: дощ, туман, листопад, снігопад, хуртовина,

ожеледиця, відлига, веселка, град, зорепад?

3. Назви природні явища за сезонами: зима, весна, літо, осінь.

4. Надай характерну характеристику будь-якому природному явищу або стану погоди

Наприклад: листопад – це коли з дерев опадає листя.

Карта 3

Мета: виявити вміння дітей встановлювати сезонні взаємозв'язки

Зміст: Д/гра «Чотири художника»

Питання та завдання:

1. Розглянь картинки праворуч
2. Назви пори року
3. Скажи, до якої пори року знадобляться ці речі

РОЗДІЛ 2

Карта 1

Мета: виявити вміння дітей узагальнювати об'єкти живої природи (рослинний і тваринний світ)

Зміст: Д/гра «Наведи лад»

Питання та завдання:

1. На які дві групи поділяється жива природа?
2. Уважно розглянь картинки і фішкою із зображенням сонця закрий представників тваринного світу, а фішкою із зображенням листочка закрий представників рослинного світу

Карта 2

Мета: виявити знання про будову рослин (корінь, стебло, листя, квітка), їх окремі функції

Зміст: Д/гра «Склади квітку»

Питання та завдання:

1. Склади, будь ласка, з частин цілу квітку
2. З яких частин складається квітка?
3. Яку функцію відіграють в житті квітки *корінь, стебло, листя, квітка*?

Карта 3

Мета: виявити вміння дітей підбирати домівку представникам тваринного світу, враховуючи особливості поведінки і середу існування

Зміст: Дид. вправа «Розсели тварин по їх домівках»

Питання та завдання:

1. Назви всіх, кого ти знаєш на картинці
2. Що вміють робити шпак та снігур?
3. Чим весь час займається бобер?
4. Знайди кожній тварині їх домівку

Карта 4

Мета: виявити знання дітей про основні потреби живих організмів для життя та розвитку

Зміст: Дид. вправа «Дай кожному те, що йому необхідно для життя»

Питання та завдання:

1. До якої природи відносяться об'єкти, розташовані ліворуч?
2. Що необхідно рослинам для їх росту та розвитку?
3. Що вміє робити птах і чого не вміє робити людина?
4. Без чого життя птаха не буде існувати?
5. Які потреби для життя та розвитку необхідні тваринам?
6. Без яких потреб життя людини неможливе?
7. З'єднай основні потреби для життя та розвитку людини, птаха, тварини і рослини

Карта 5

Мета: виявити знання дітей про те, як на світ з'являються рослини та

птахи

Зміст: Дид. вправа «Що спочатку, а що потім»

Питання та завдання:

1. Як з'являються пташенята?
2. Послідовно виклади етапи розвитку соняшника і птаха

РОЗДІЛ 3

Карта 1

Мета: виявити уміння експериментально доводити та пояснювати властивості об'єктів неживої природи (води, повітря, ґрунту, піску, каміння)

Зміст: Д/гра «Експериментатори»

Обладнання для дослідів:

колби, тарілки одноразові, ложки і стакани одноразові, зразки ґрунту, соломинки, фарби, повітряна кулька, ваги

Питання та завдання:

Обери будь-який об'єкт неживої природи з «чарівної скриньки»: воду, повітря, ґрунт, пісок, камінь – і розкажи про його властивості, а потім експериментальним шляхом доведи це.

Карта 2

Мета: виявити знання дітей про природоохоронні заходи

Зміст: Д/гра «Оціни вчинок»

Питання та завдання:

1. Уважно розглянь картинки і оціни вчинки людей.
2. Поясни вчинки дітей

ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ЗА РОЗДІЛИ

Максимальна кількість балів за 1 розділ **15 балів**

Високий рівень – від 14 до 15 балів
Достатній рівень – від 12 до 13 балів
Середній рівень – від 10 до 11 балів
Низький рівень – від 9 балів і менше

Максимальна кількість балів за 2 розділ 25 балів

Високий рівень – 25 балів
Достатній рівень – від 17 до 24 балів
Середній рівень – від 12 до 16 балів
Низький рівень – від 11 балів та менше

Максимальна кількість балів за 3 розділ 10 балів

Високий рівень – від 9 до 10 балів
Достатній рівень – від 7 до 8 балів
Середній рівень – від 5 до 6 балів
Низький рівень – менше 9 балів

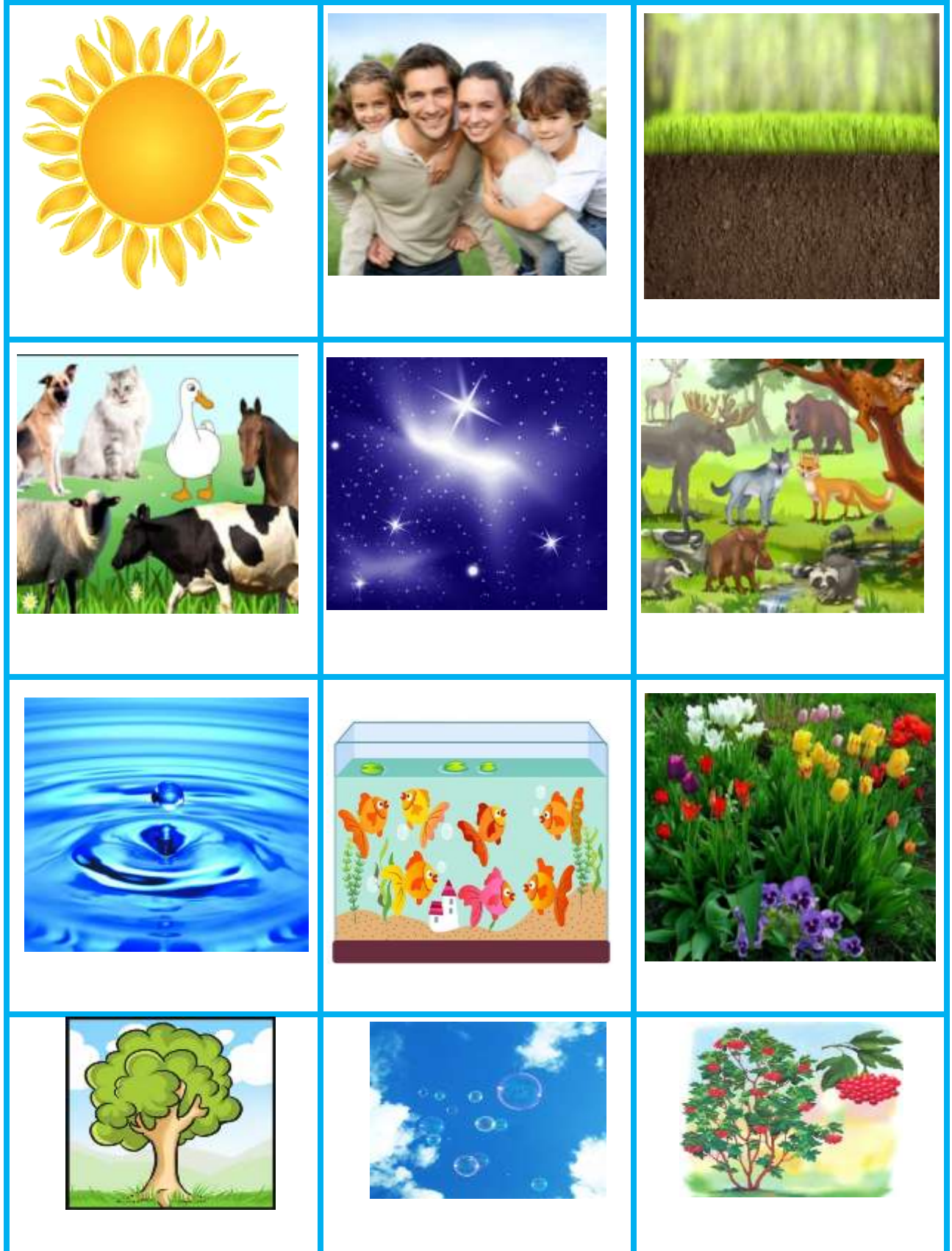
Максимальна кількість балів за 1, 2, 3 розділи 50 балів

Високий рівень – від 46 до 50 балів
Достатній рівень – від 41 до 45 балів
Середній рівень – від 36 до 40 балів
Низький рівень – від 35 балів і менше

ПРАКТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ДО ДІАГНОСТИЧНИХ КАРТОК

Розділ 1 Карта 1

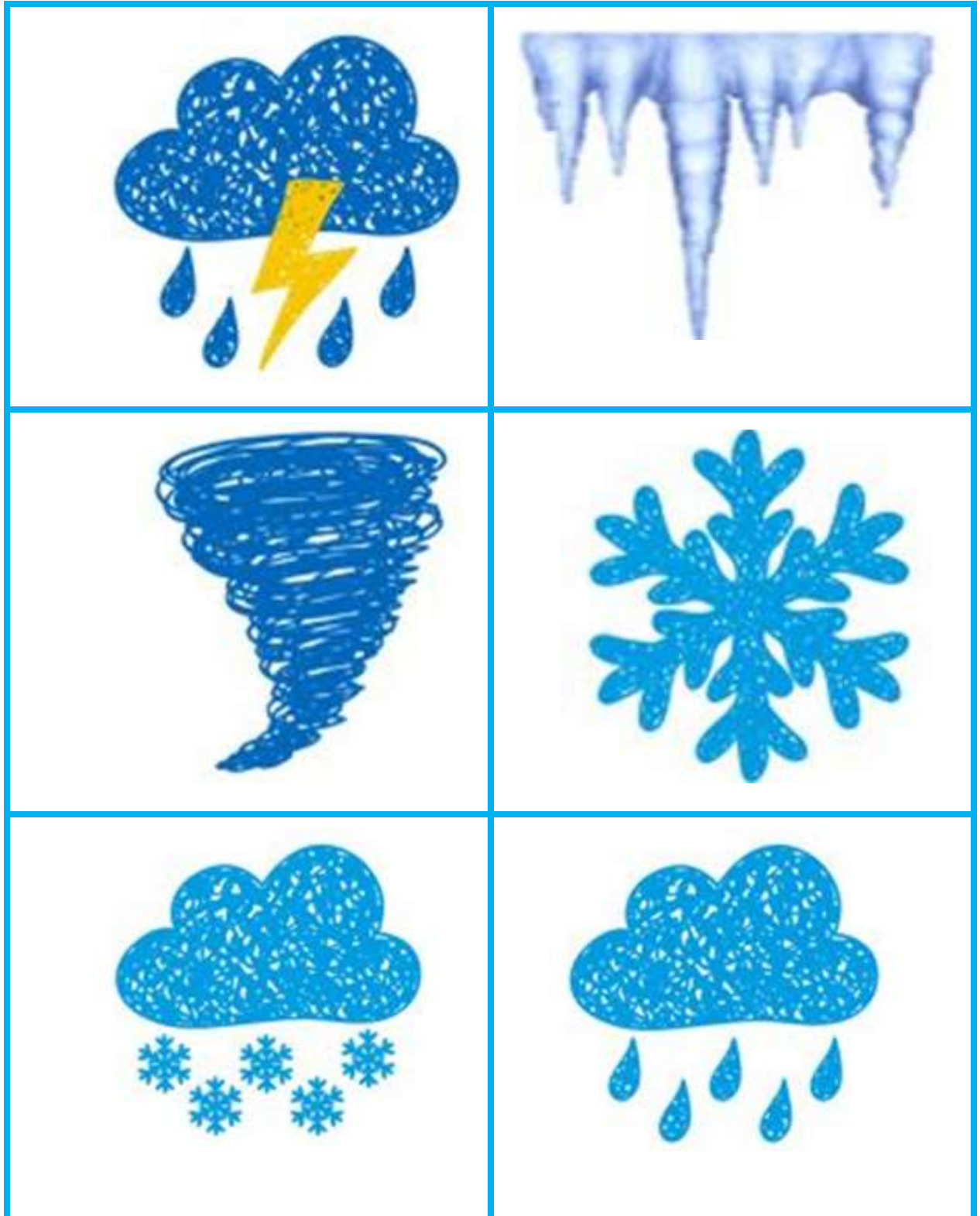
Д/гра «Живе – неживе»

Розділ 1
Карта 2

Д/гра «Прогноз погоди»

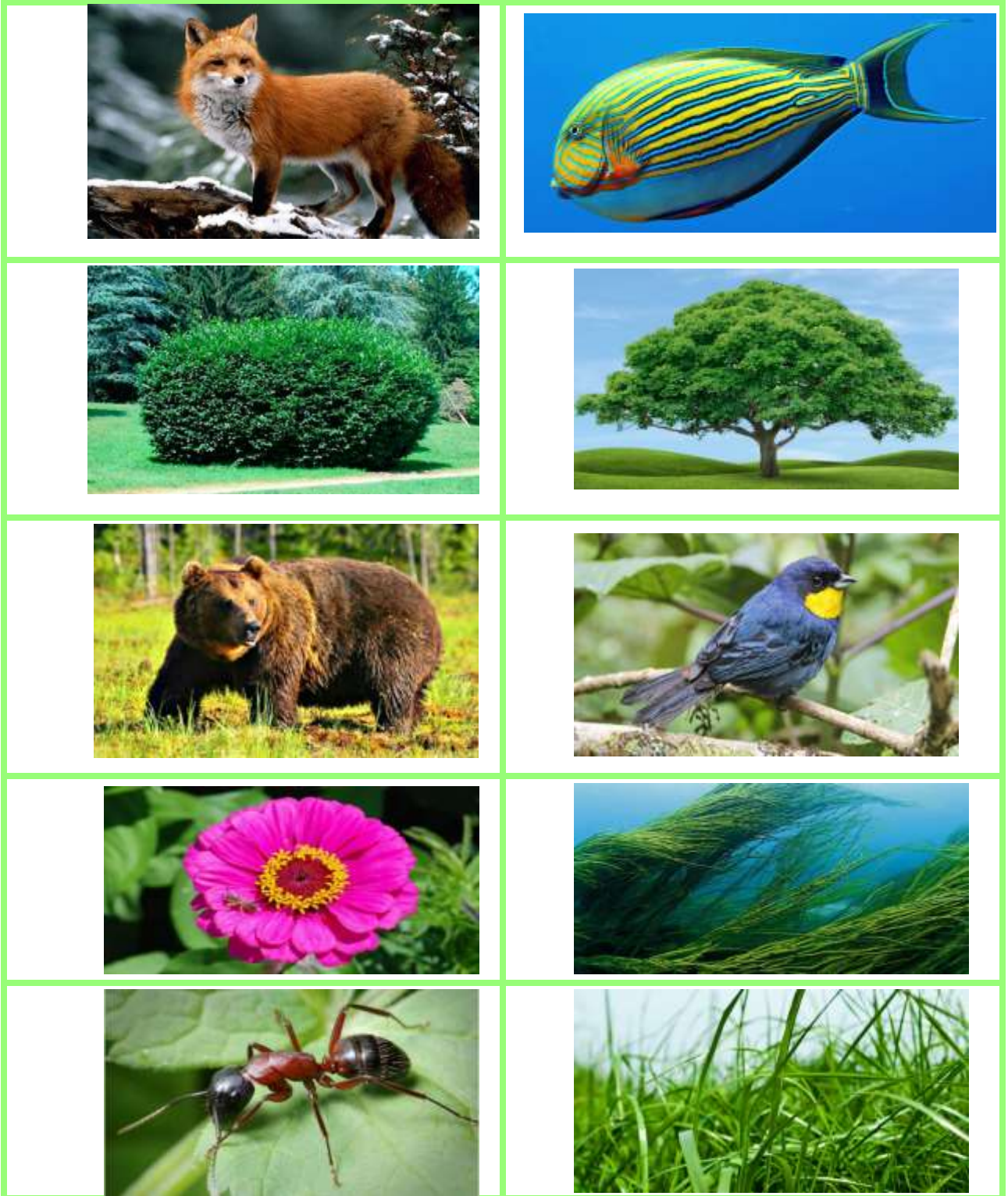

Розділ 2

Карта 1

Д/гра «Наведи лад»

Розділ 2 Карта 2

Д/гра «Склади квітку»

Д/гра «Дай кожному те, що йому необхідно для життя»

Розділ 1

Карта 3

Розглянь картинки праворуч. Назви пори року. Скажи, для якої пори року знадобляться ці речі.

Розділ 2 Карта 5
«Стадії розвитку живих істот»

Розділ 3

Карта 2

Д/га «Оціни вчинок»

